

GROF PALIŽNA.

DRAMA U PET ČINOVA.

NAPISAO

STJEPAN MILETIĆ.

Cijena 60 x

U ZAGREBU
KNJIŽARA DIONIČKE TISKARE
1892.

GROF PALIŽNA.

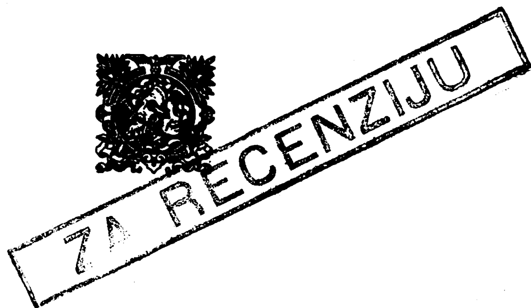

DRAMA U PET ČINOVA.

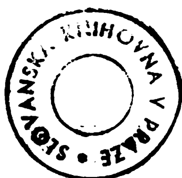
NAPISAO

STJEPAN MILETIĆ.

U ZAGREBU
KNJIŽARA DIONIČKE TISKARE
1892.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

NEUMORNOMU RADNIKU

NA

POLJU NARODNE PROSVJETE

Dru. MILIVOJU ŠREPELU

PISAC.

GROF PALIŽNA.

Lica:

Marko grof Ližna, hrvatski velikaš, virilist, c. i kr. komornik itd.

Valerija, djevojka od 18 god. } djeca
Julijo, dječak od 12 god. }

Margareta grofica Ližna, rodjena grofica Rohonzy, njegova majka.

Rikard grof Wipperstein.

Pepi grof Radković.

Vladimir barun Dobrojević-Vranski.

Gospodja pl. Gorska.

Lili } njezine kćeri.
Dedy }

Blaž Pinterović, vlastelin i narodni zastupnik.

Cecilija, njegova žena.

Laci, njegov sin.

Gejza, njegov nećak.

Dr. Gljivarac, odvjetnik, narodni zastupnik, vodja jedne stranke u saboru.

David Feigenberg, urednik polit. dnevnika.

Vojislav Marković, odgojitelj Julijev.

Löwy, profesor magije.

Fritz, sluga grofov.

Gosti. — Sluge.

(Zbiva se na imanju grofa Ližne za naših dana. — Čin se počinje u veče, a svršava zorom. — Pozornica prikazuje starinsku dvoranu u gradu grofovu, te ostaje kroz svih pet činova nepromienjena).

PRVI ČIN.

Prvi prizor.

(BARUN VRANSKI. — FRITZ.)

Fritz *(komorni sluga grofov, odielo mu je: frak, kratke hlače, crne čarape, a obuća: polucipele sa kopčom).*

Barun *(u vrlo jednostavnom putnom odielu tamne boje i s kovčegom u ruci).*

(Fritz sustavlja baruna, oba stoje do vrata.)

Fritz.

Ali, gospodine, ta rekoh vam već jednom, da gospodin grof ne će nikoga da prima, jer je danas mnogo gospode u dvoru!

Barun.

Vi valjda ne zahtievate, da po ovom vremenu pred vratima čekam?

Fritz.

Idite dolje u selo, ondje ćete već naći noćište i mjesta za svoju prtljagu, koja i onako ne će odveć težka biti.

Barun.

Šta, vi me dakle gonite odavle?

Fritz.

Vratite se sjutra. Možda će vas gospodin grof primiti *(hoće da ode).*

Barun.

Za koga vi mene držite, dragane moj?

*

Fritz.

Nuto, sudeći po vašoj vanjštini, vašoj prtljazi i seljačkim kolima, na kojima ste se amo dovezli . . .

Barun.

Ah to vas je dakle smelo. Vi se varate. Ovdje je moja karta *(daje mu svoju posjetnicu)*, a sad me najavite gospodinu grofu.

Fritz *(čita sav u čudu posjetnicu).*

Vladimir barun Vranski *(pokloni se duboko, smeteno se smiešeći)*. Oh, molim tisuću puta za oproštenje, presvietli gospodine, ali ja niesam ni slutio . . . . ja ću vas umah najaviti . . . . smijem li moliti za vašu prtljagu? *(primi kovčeg, što ga barun u ruci drži).*

Barun.

Ta malo prije mi uzkratiste ulaz . . .

Fritz.

Gospodine barune, ja sam sav očajan zbog toga nesporazumljenja . . . Odkako se je gospodin grof opet vratio u Hrvatsku, salieću ga sa svih strana razni molitelji, pa stoga mi je gospodin grof naložio, da nikoga više ne puštam k njemu. No što se vaše presvietlosti tiče, imadem nalog, da vas smjesta najavim *(ode s prtljagom u susjednu sobu, te se umah vrati sa srebrnim pladnjem, na koji stavi barunovu posjetnicu).* Ondje na stolu leže novine, ako gospodin barun izvoli čitati *(ode na desno).*

Barun.

Hvala! *(Lista po novinama, što leže porazbacane na stolu i čita pojedine naslove).* „Wiener Zeitung“, „Pester Lloyd“, „Extrablatt“, „Pikante Blätter“ . . .

Drugi prizor.

(BARUN VRANSKI. — GROF PALIŽNA.)

Grof *(udje naglo).*

Dobro došli, dragi barune, ogrlite me!

Barun.

Vrlo rado *(ogrli ga i stisne mu ruku).* Radujem se, što vas mogu nakon tako dugog vremena opet pozdraviti....

Grof *(ponudi mu mjesto).*

Pravo velite, bit će tomu dvadeset godina, što se ne vidjesmo. Ja se nadam, da se je u to vrieme i vaša srčba slegla . . .

Barun.

Oh! . . . Grofe!

Grof.

Ne tajite, barune, vi ostaviste pred dvadeset godina gnjevni svoju domovinu, s odlukom, da se nikad više ne vratite u nju. A uzrok toj vašoj odluci bio sam ja, no bez svoje krivnje, uvjeravam vas.

Barun.

Manimo se tih tužnih uspomena! Na grobu pokojnice neka budu i one pokopane. Bože moj, to bijaše roman, koji se svaki dan ponavlja i koji nas, naidjemo li na nj u kojoj knjizi, napunjuje dosadom. Mi smo oba bili mlada vlastela, pa sprovadjasmo u razkošju i zabavi svoj bezbrižni život.

Grof.

Ah da, to su bila liepa vremena!

Barun.

Tad nas oba svlada ljubav za krasnu našu susjedu, barunicu Vjeru Predolsku. Mi oba zaprosismo njezinu ruku, pa budući da ju je samo jednomu od nas mogla podati, poslušala je ona glas srca svoga — i postala vašom ženom!

Grof.

Glas srca svoga! Vjerujte mi, barune, u braku ostaje samo malo od te ljubavi. Sad, kad je mrtva, mogu vam reći: sretni niesmo nas dvoje nikada bili.

Barun *(za se).*

Uboga Vjero!

Grof.

Naši značajevi bili su odveć različiti ... Ona je umrla prije dvanaest godina ... Sirota ... U zadnje je vrieme bila vrlo nervozna, ali to dolazi od bolesti ... No — a sada opet sprovodim svoj stari život, ... pa sam sasvim zadovoljan ... Moja majka vlada u kući, a ja živim posve za svoju politiku.

Barun.

Vi postadoste političarom?

Grof.

Vi se tomu čudite, barune? Boga mi, i ja! Ali moja je majka tako htjela ... Ona veli, da je to najpametnije, što mogu činiti.

Barun.

Svakako... A narod će vam zato zahvalan biti.

Grof.

Narod ... Narod! Kao da se tuj radi o tih par popova i literata, koji sami ništa nemaju! Ja sam to dužan svojoj obitelji!

Barun.

Ja vas ne razumijem —

Grof.

Vi znadete, da je moja obitelj jedna od najstarijih u ovom kraju!

Barun.

U Hrvatskoj!

Grof.

Dobro, recimo, u Hrvatskoj! Premda hrvatskog plemstva tako rekavši i nema.

Barun.

A naši predji?

Grof.

Oni su možda bili Hrvati... Ja poznajem samo cara austrijskog i kralja ugarskog.

Barun.

Koji je i hrvatski.

Grof.

Manimo se frazâ, barune! Vama je povjest moje obitelji dobro poznata. Ja mogu mirne duše reći, da je naša obitelj kroz stoljeća sve časti obnašala, kojima ova monarhija svoje podanike odlikuje. Moji pradjedovi bili su redom bani, podbani, biskupi, generali. Slike njihove urešene su najvišim redovima. Njihova prsa sjaju samim zlatom i dragim kamenjem. Pa kad onda u toj galeriji pomislim na svoju vlastitu sliku! Vama to mogu priznati: ja nemam ništa do komorničkoga ključa. A budući da se i taj odtraga na bedrima nosi, to se ni on na mojoj slici ne će vidjeti, jer se ipak s te strane ne mogu dati slikati. Ali moja majka, koja od nekoliko godina pozorno novine čita, domisli se brzo jadu, te me nagovori, da se dadem na politiku, pa da tako gledam doći do častî i novaca. „Ti nisi na sreću još posve hrvatski zaboravio“, — reče mi moja majka, — „ja sam te tek nedavno čula, kako si kočijaša pošteno izgrdio. Uzmi kojega mladog literata, da te hrvatski uči, i neka ti pomogne sastavljati govore za sabor. Virilista si i onako, dakle treba samo da u saboru govoriš i stvar je gotova“. — Ja poslušah savjet svoje majke. Na sreću nadjoh nekog zgodnog mladića — odgojitelja mojeg sina Julija — odoh u sabor, govorih ondje, priredih gozbu i preko noći postadoh popularan. Stvar ide izvrstno, premda mnogo stoji. Ali na posljedku, to traži domovina, ona se mora spasiti.

Barun.

A vaš program?

Grof.

Ta rekoh vam, ja moram doći do vlasti.

Barun.

Ja vam želim dobru sreću, grofe. Skrajnje je vrieme da se i naše plemstvo prene, da stane raditi za narod svoj, kao što je narod radio za nj.

Grof.

Radujem se, što i vi tako mislite kao ja ... Bit ćemo suborci ... Vi ćete naravno raditi za moju stranku, „noblesse oblige“ ... Pa kad uspijemo ...

Barun.

Da radim za svoj narod, vratih se opet u domovinu. Ja ću raditi, što će mi moja dužnost nalagati, ali vezati se ne ću ...

Grof.

Ah! Vi ste idealista! Prije dvadeset godina mislili ste sasvim drukčije.

Barun.

Što sam onda znao o budućnosti! Koliko sam onda mislio na nju! Potekavši iz uvažene velikaške obitelji, bijah odgojen prema svomu družtvenomu položaju. Kako sam uz to bio i baštinikom velikog imutka, nije mi bilo potrebno da mnogo učim. Sav moj život bio je posvećen igrama, lovu i raznim zabavama. Za rana učiše me prezirati sve plebejske znanosti i umieća. Ja sam smio čitati samo Byrona i Goethea. Prvoga, jer je bio englezki lord, a drugog, jer je bio njemački ministar. Da i hrvatski narod imade svoju šest stotina godina staru literaturu, o tom niesam ni sanjao. Ta vi znate, da u našim krugovima pripada gotovo k bontonu, stidjeti se voga naroda!

Grof.

Vi prevršujete!

Barun.

Riečju, ja bijah pravi tory! Moji učitelji raznih nauka bili su mi dosadni, ja sam ih prezirao, jer bijahu većinom seljačkog poriekla, a imponirao mi je jedino učitelj jahanja!

Grof.

Baš kao moj Julijo!

Barun.

Tada me savlada ljubav, pa je ona kao kod drugih i na meni stvarala čudesa. Žena, koju sam ljubio, bila je plemenita i zanesena za sve veliko i liepo.

Grof.

Vi govorite o pokojnoj Vjeri?

Barun.

Da. Ona me je prva potakla na ozbiljno razmišljanje, na volju za rad. Ona je mrtva . . .

Grof.

Već dvanaest godina.

Barun.

Za mene već dvadeset. Al njezina je uspomena uviek živjela u meni. Kad sam se morao odreći svoje ljubavi, podjoh u sviet. Tako upoznah nove zemlje, nove narode, nove ljude. Sve se više širilo moje spoznavanje svieta i njegovih istina. Uzpevši se iz uzkog kruga sredovječnog razmatranja na visinu modernoga napredka, bilo mi je u duši, kao da sam se iz uzke sobe popeo na visoku goru i da usred naravi udišem čisti svježi zrak. Kuda svrnuh svoj pogled, svuda vidjeh nešto novo i poučno. Spoznah, da sam prije bio sliepac, pa da sam tek sada progledao. Upoznah sviet i sebe samoga. I kao Shake-

speareov Henrik V. bacih i ja daleko od sebe svoj „bivši ja“, da započnem novi, pročišteni život.

Grof.

A što kanite sada?

Barun.

Vršiti svoju dužnost!

Grof.

Dužnost — naprama komu?

Barun.

Prije svega prama svojoj domovini, a zatim i prema družtvu, u kojem živim. Riečju, vršiti dužnost svakoga čovjeka.

Grof.

A u čemu je ta dužnost?

Barun.

Ja se čudim vašemu pitanju. Ja ću raditi.

Grof.

Raditi?

Barun.

Ja hoću da kao čitav čovjek izpunjujem ono mjesto, na koje me je sudbina postavila. Mi svi moramo raditi za druge, da drugi za nas rade. Na tom se osniva cielo naše moderno družtvo!

Grof.

Ta to je gotov socijalizam! I tako govorite vi — aristokrat!

Barun.

Istina je, grofe. Ja se svojim plemstvom ponosim, jer u njem nahodim ostavštinu svojih predja. Al dok to činim, dok sebe samoga, dok svoje ime cienim, moram cieniti i ime svakoga poštenog čovjeka. Ja cienim svoje

plemstvo, kao baštinu svojih djedova, ali ga nikada ne ću postavljati nad ono, što sam ja sam svojim trudom, svojom mukom postigao. Kako? Zar da ja s toga prezirem sve druge staleže. što su potekli iz smjernih prilika, što su se samo svojim trudom i svojim znanjem podigli? Zar da se ja držim uzvišenim nad one, koji mene bezposlicu svojim trudom hrane, od kojih ruku živim, od kojih rada crpem znanje svoje. Oh, ja bih bio najnezahvalniji stvor na svietu, kad ne bih znao cieniti njihov pošteni rad, kad ne bih i sam u sebi ćutio naravni zakon, koji i mene na taj rad sili.

Grof.

Ja vas ne razumijem . . .

Barun.

Uzmite na um ogromni napredak prosvjete, pa metnite onda ruku na srce i recite, koliko smo mi, plemstvo, tomu doprinieli? Niesmo li baš mi bili uviek najveći konservativci niesmo li se mi uviek sakrivali pod okrilje noći, da nam novo svjetlo, za koje se čovječanstvo bori, odveć ne razsvietli lažnost naše veličine. Dok smo mi po svojim šumama lov lovili i u svojim dvorovima gozbe priredjivali, uredili su nam oni ceste i putove, sagradili željeznice, izmislili sva ona sredstva obćenja, koja u jedan dan dovode razne narode bliže jedan drugomu nego prije čitava stoljeća. I dok se mi svi tako njihovim trudom služimo, od njihova rada uživamo, zar da ih onda jošte s prezirom odbijamo od sebe, što su im ruke pune žuljeva, dok naše miriše najfinijim parfumom i što im imena niesu upisana u gotskom almanaku — tom molitveniku ljudske taštine — nego u srcima zahvalnih naroda u povjesti čovječje prosvjete!

Grof.

Dosta, barune, dosta! Vidim, vi biste cieli sviet htjeli pretvoriti u veliku republiku.

Barun.

Varate se, grofe. Republike ne stvaraju ljudi, nego vremena!

Grof *(za se).*

Revolucionarac! *(iza kratke stanke)* I te ste nazore donieli sa svojih putovanja?

Barun.

To su nazori novog vremena, koje nastaje za sve narode.

Grof.

Onda dozvolite, da se radujem, što to vrieme bar za nas još nije nastalo. Naš narod još vjeruje u nas.

Barun.

Dao Bog, da se u toj vjeri nikad ne prevari.

Treći prizor.

(Prijašnji. — GROFICA PALIŽNA.)

Grofica.

Šta? Zar ću vas ja posljednja u ovoj kući pozdraviti? Vidite, kakav je egoista moj sin! Dajte, da vas pogledam . . . Bravo. Malo ste se promienili. Nekoliko dubljih poteza na čelu i par siedih vlasi . . . Brrr! Pa taj tamni teint . . . To je sigurno posljedica afričkog sunca, ali vam izvrstno pristaje! . . . Poljubite me!

Barun.

Oh, gospodjo grofice! *(poljubi ju u ruku).*

Grofica.

U lice, u lice! Zar me se bojite!

Barun *(poljubi ju u čelo).*

Kako ste ljubezni, grofice!

Grofica.

To se dolikuje starim prijateljima. To smo barem bili ili ste nas već zaboravili? Dugo je tomu, što se ne vidjesmo . . . Deset godina!

Barun.

Već dvadeset, grofice!

Grofica.

Dvadeset! Horrible! Kako vrieme leti. Mi smo mnogo mislili na vas. Vi i ne znate, da vas još netko željno očekuje.

Barun.

Ja se zbilja ne sjećam . . .

Grofica.

Kako ste negalantni, zar ste već zaboravili našu malu Valeriju? Pred godinu dana vratila se iz samostana, kamo smo ju bili poslali na odgoj. Ona je kao njezina pokojna majka, dobra, ali — čudna. Živjela je uviek samo u Hrvatskoj; kad dodje u sviet, mislit će već drugčije.

Grof.

Naprotiv moj Julijo, baštinik moj, to je pravi dečko. Čovjek ima pravu radost, kad ga vidi!

Barun.

Upravo vam zavidjam vašu ladanjsku idilu. Kako ste sretni u svojoj obitelji . . .

Grof.

O da! — A kad mi postane dosadno, . . . onda odputujem.

Grofica.

Znadete li, dragi barune, da ste baš u horu došli. Mi se sad ovdje bavimo velikom politikom pod lozinkom: „Sve za Hrvatsku“ *(smije se)*. Ne čini li vam se to smiešno?

Barun.

Podnipošto!

Grofica.

Sada nije više ni meni! Ali u početku, dok se niesmo tomu priučili! Molim vas, živjeli smo uviek vani . . . .

Al sad već ide. Moj je sin već posve privikao novomu poslu. Vi ćete naravno vojevati uz našu stranku?

Barun.

Ja cienim grofovu volju...

Grofica.

Dok ga bolje upoznate, cienit ćete i njegov rad... Apropos! Sluga mi je rekao, da ste se amo dovezli na seljačkim kolima, je li to istina?

Barun.

Istina je. Nemam još drugih. Na posljedku, na ladanju smo.

Grofica.

C'est drôle! Vi nam morate mnogo pripoviedati! Odkud dolazite sada?

Barun.

Iz Francuzke. Upravo se vratih sa velike ekspedicije u južnoj Africi.

Grofica.

Bože moj, kako romantično! Ti crnci, ti divljaci, pa onda francuzki republikanci... Mene sve srsi prolaze.

Barun.

Onda će biti bolje, da svoje pripoviedanje odgodim na kasnije, a sad mi dozvolite, da svoje putno odielo, u kojem mi je vaš sluga gotovo ulaz zabranio, zamienim s evropskim frakom i da se civiliziram.

Grofica *(pruživši mu ruku).*

Neka bude, al samo da vas se kasnije tim više naužijemo.

Barun *(ode poklonivši se).*

Četvrti prizor.

(GROFICA PALIŽNA. — GROF PALIŽNA.)

Grofica *(gledajući za barunom).*

Nu?

Grof *(koji je odpratio buruna do vrata i časak ondje stao).*
On se je vrlo promienio *(dodje napried).*

Grofica.

To vidim. Al baš to me napunja nadom. On je ekscentričan. Uz to ga okružuje neka romantičnost. Slična je i Valerija. Takove se naravi privlače.

Grof.

Svakako treba gledati, da se što prije pomognemo. Ti znaš naše lošo financijalno stanje. Ova će nas nesretna politika izcrpsti posvema! Ja sam mislio, da će sama moja pojava i moje ime sve za nas predobiti, a sad nas taj entuziazam naroda još i toliko novaca stoji. Svu svoju udobnost žrtvovao sam ovoj stvari. Mjesto da živim ugodno i bezbrižno kao dosada u Beču i Pešti, moram se usred zime zavući u ovu pustinju i učiti hrvatski! Moramo obćiti s ljudima, kojih prije za me nije ni bilo. A koja korist od toga? Mi smo i danas još uviek ondje, gdje smo bili prije šest mjeseci.

Grofica.

Strpi se, sinko moj, ni Rim nije u jedan dan sagradjen!

Grof.

Ali je preko noći razoren. Nitko nam ne će ništa više uzajmiti. Ovih nas dana čekaju velike mjenice. Novine nam vazda pliene, čim stanu o mojim sposobnostima pisati. Kuda će nas to dovesti . . . Sva je sreća, što sam bar našega glavnog dužnika parvenua Pinterovića ušutkao obećanjem plemstva. Ali dokle će to tako ići?

Grofica.

Shvaćam tvoju bojazan. Mi moramo naći neko zaklonište, neku garanciju za sebe i za svoje pristalice.

Grof.

A ta bi bila?

Grofica.

Ta rekoh ti, Valerijina udaja. Moramo gledati, da se stvar pospješi. Bude li barun jednom tvojim zetom, onda smo mi opet gospoda situacije! Moći ćemo opet živjeti po volji!

Grof.

Ah to bi bilo krasno!

Grofica.

Valerija nam je i onako uviek samo na putu. Oh, ona u svemu naliči tvojoj pokojnoj ženi!

Grof.

Tim bolje da se uda. Bit ćemo slobodniji. Ali barun vrlo je svojeglav.

Grofica.

Dok se zaljubi, postat će već mekši, a zaljubiti se mora, to prepusti meni. Ja ću s njime govoriti.

Grof.

A ako ipak ne pristane, što onda?

Grofica.

Čudim se tvojemu pitanju. Čemu pozvasmo onda grofa Wippersteina? On je već sada zaljubljen u Valeriju. On je i sam bogat. Uz to je pjesnik, što će mu kod Valerije mnogo pomoći.

Grof.

On je doduše malko star i oštećen . . .

Grofica.

Bah! Takovi su ljudi stvoreni za brak. U ostalom umre li bez potomaka, tim bolje, baštinit će ga tvoj Julijo.

Grof.

Ja ti se divim! Ti misliš na sve.... Ali Valerija?

Grofica.

Ti znaš, da se u ovoj kući vrši samo jedna volja, a ta je moja! U ostalom to će suparničtvo samo tim

više poticati i baruna i grofa, a uhvate li se oba, tim bolje, moći ćemo birati!

Grof.

Naravski baruna, jer je mladji . . .

Grofica.

I — bogatiji!

Grof.

Eto Valerije!

Peti prizor.

(Prijašnji. — VALERIJA.)

Grofica.

Ah, drago diete, mi govorasmo baš o tebi.

Valerija.

Izvinite, draga bako, moju uzrujanost, ali sva sam u strahu. Julijo i gospodin Vojislav odjašili su danas umah poslije objeda u grad . . .

Grofica.

Zar se još niesu vratili?

Valerija.

Niesu, a već je kasno. Uz to je sve smrznuto.

Grofica.

Istina je! Ubogi Julijo! Konji su vrlo plašljivi

Grof.

Samo da se njemu ništa ne dogodi!

Valerija.

I gospodin Vojislav nije osobito vješt jahač.

Grofica.

Trebalo bi poslati koga u grad.

Valerija.

Gospodin je Feigenberg otišao s raznim brzojavima onamo. Ja sam ga zamolila, da se u gradu razpita, jesu li ih ondje vidjeli, i da nam umah javi.

Grofica.

Kako si dobra, diete moje!

Valerija.

Ta to mi je dužnost, bako.

Grofica.

I liepa!

Valerija.

Samo kad se vama i ocu svidjam, više ne želim.

Grofica.

Bravo, diete moje, Bog neka te nagradi za tvoju dobrotu.

Valerija.

Ja sam zadovoljna. Ja ne trebam druge nagrade do vaše ljubavi!

Grofica.

Mi bismo te rado vidjeli sretnom, Valerijo, kako i zaslužuješ.

Valerija.

Zar to niesam ovdje, uz vas, u ovom krasnom kraju?

Grofica.

Ta je sreća prolazna. Mi bismo te rado vidjeli sretnom za uviek.

Valerija.

Za uviek?

Grofica.

Uz ljubljena muža. Mi mislimo na tvoju udaju, Valerijo!

Valerija.

Za Boga, bako!

Grofica.

Ti si pravo diete, kad se svoje sreće plašiš. Zar te ne zanima čut, za koga bismo te rado udali.

Valerija.

Za Boga! Vi ne mislite valjda na grofa Wippersteina?

Grofica.

Kako si čudna. Grof Wipperstein vrlo je ljubezan kavalir . . . Ali ja mislim na nekoga drugog. Gadjaj, tko je danas došao na dvor. Netko, koga se ti više ne sjećaš, ali tko te vrlo voli, tebe i tvoju pokojnu majku.

Valerija *(radostno).*

Barun Vranski.

Grofica.

Pogodila si!

Valerija.

Ah tome se radujem, premda ga ne poznajem, ali moja mi je majka mnogo dobra o njemu pripoviedala. Ja ću s njime govoriti o njoj . . .

Grofica *(za se).*

Uviek ista! *(glasno)* Vidiš, diete moje, mi pogodismo tvoju volju. Vi ćete postati prijatelji . . .

Valerija.

O da! To ćemo i biti! Ali o drugom, bako, nemojte više govoriti. Zaklinjem vas! Ja ću biti dobra i poslušna, učinit ću sve, što hoćete, samo me pustite ovdje — ovdje, gdje mi je tako dobro!

Grofica *(poljubi ju u čelo).*

Ti si mala ludjakinja!

*

Šesti prizor.

(Prijašnji. — FEIGENBERG).

Feigenberg *(u fraku).*

Unuka u naručju svoje bake. Krasna li prizora obiteljske sreće! Ugledali se i drugi mogućnici u taj sjajni primjer. Klanjam se!

Grof.

Ah, vi ste to!

Feigenberg.

Da — samo ja!

Grofica.

Jeste li gdje vidjeli grofa Julija?

Feigenberg.

Niesam, gospodjo grofice. U gradu ih nije bilo, bit će da su kamo drugamo krenuli.

Valerija.

To nije moguće, . . . gospodin je Vojislav imao ondje posla.

Grofica.

Neka se umah kola upregnu!

Grof.

Nemoj se plašiti . . . Juliju se ne će ništa dogoditi . . .

Grofica.

Mogli bi oba nastradati . . . Gjuro neka im pojaše umah u susret. Idem, da mu dadem nalog.

Valerija.

Da, bako, to će biti najbolje. *(Grofica i Valerija odu.)*

Grof.

Kakove mi viesti donosite?

Feigenberg.

Zle, gospodine grofe, naš je protukandidat pobiedio jednim glasom većine.

Grof.

Kako to?

Feigenberg.

Jer je sam za sebe glasovao. U ostalom nas to ne će smetati, jer ste i onako virilista.

Grof.

Zašto nieste bolje agitirali . . .

Feigenberg.

Kako ću agitirati, kad je bilo premalo novaca . . .

Grof.

Novaca, uviek samo novaca . . .

Feigenberg.

Zar vaša presvietlost misli, da se značajevi u nas badava dobivaju? A uz to još silni protivnici, nepouzdanje, zapljene. Nije to tako lako postati popularan, kad čovjek nema vlasti u svojoj ruci . . .

Grof.

Čemu nam onda naš list, koji izlazi na njemačkom jeziku, da ga Hrvati mogu bolje razumjeti . . . Zašto u njem ne pišete više za našu stvar.

Feigenberg.

To ja i činim. Mi i onako ni o čem drugom ne pišemo nego o vama. U posljednjem sam broju javio, da ste poklonili deset tisuća u podporu ubogih izbornika.

Grof.

Ali to nije istina.

Feigenberg.

Gospodine grofe! Kad bih ja u svojim novinama samu istinu pisao, kud bih došao?

Grof.

Koliko trebate?

Feigenberg.

Što više, to bolje! Danas je izišao svečani broj u proslavu vašega rodjendana. Krasan broj s vrlo raznolikim sadržajem: uvodni članak pod naslovom „Grof Paližna i hrvatski narod“, entrefilet: „Hrvatski narod i grof Paližna“, „dopisi“ govore dakako svi o vama. U „domaćim viestima“ se javlja, da ćete skorih dana doći u Zagreb, da izplatite sve, što ste obećali. U „podlistku“ ima studija dra. Gljivarca: „Iz zapisaka obitelji Paližna“, a u prilogu pjesma od mene „Plemeniti grof“, „Oglasi“.

Grof *(daje mu nešto novaca).*

Eto vam!

Feigenberg.

Hvala! Domovina traži svoje žrtve. Ja se preporučujem *(odlazi)*.

Grof.

A sjutra ove mjenice! Da sam radje ostao kod kuće!

Sedmi prizor.

(GROF PALIŽNA. — GROF PEPI.)

Grof Pepi *(u fraku).*

Servus, grofe!

Grof.

Ah Pepi! Dobro mi došao! Ti dolaziš iz Zagreba. Što ima nova?

Grof Pepi.

Moj je govor polučio sjajan uspjeh. Naše pristalice vikahu mi neprestance: Živio! Bravo! Tako je!

Grof.

Čestitam! A o čem si to govorio?

Grof Pepi.

Kad bih sam to znao! Apropos! Ako još niesi čitao, moja Nanon dobila je kod utrke u Pešti nagradu od 10.000 forinti.

Grof.

Pepi! Budi plemenit, pokloni tu svotu u dobrotvorne svrhe.

Grof Pepi.

Vrlo rado. Ali su mi ju vjerovnici još prije zaplienili, nego sam ju u obće i vidio. Misliš li, da bih ja, kad bih imao novaca, sjedio ovdje u Hrvatskoj i saborske govore na izust učio?

Osmi prizor.

(Prijašnji. — GLJIVARAC. — PINTEROVIĆ.)

(Gljivarac i Pinterović oba u fraku dolaze napried u razgovoru.)

Gljivarac.

A ja vam velim, mi ovdje stojimo na historičkom tlu. Obitelj Paližna zauzimala je uviek važno mjesto u historiji hrvatskoga naroda. Većina njezinih potomaka bili su austrijski generali . . .

Pinterović.

Pa zato će i naša imena biti jednom štampana u pučkim čitankama, kano da smo bili u križarskim vojnama.

Gljivarac.

Bez sumnje!

Grof *(podje im u susret).*

Dobro došli, moja gospodo!

Pinterović.

Kako je vašoj presvietlosti?

Gljivarac.

Naravno izvrstno, kako to kraj vaših vrlina nije inače ni moguće. Sretni mi, što vas imademo!

Grof.

Vaša me laskavost postidjuje. Ne radi se tuj o mojoj osobi, nam treba misliti na domovinu, nju treba prije svega učiniti sretnom!

Gljivarac.

A to će i biti. Nije li ona već sada sretna, gledajući svoje sinove tako zadovoljne? *(sjedne).*

Grof.

Ako još nieste čitali, grof Radković postigao je svojim govorom sjajan uspjeh!

Gljivarac *(grofu Pepiu).*

Naravno, čitao sam. Prekrasno! Čestitam!

Grof Pepi.

Hvala vam *(za se).* Dosta sam se namučio, dok sam ga naučio!

Grof *(tiho Pinteroviću, uzev ga izpod ruke).*

Nešto bih vas htio moliti ...

Pinterović *(preplašeno).*

Zar opet?

Gnof.

Vi znadete, da vas mislim učiniti plemićem, a uz pomoć svojih mnogobrojnih prijatelja na dvoru nadam se, da će mi to i za rukom poći.

Pinterović.

Moja žena jedva čeka na to. Ali uviek samo novaca. Zar je i vas plemstvo toliko stajalo?

Grof.

Moji predji zadobiše ga u bitci. To bijahu druga vremena!

Pinterović.

Zalibože! Šteta, što se i ja ne mogu ni s kim potući.

Grof.

Vaše su zasluge drugčije. Vi ste zaslužni na kulturnom polju.

Pinterović.

Naravski, moja šljivovica pribavila mi je dosta novca.

Grof.

Eto vidite, treba dakle, da ga žrtvujete narodu.

Pinterović.

Ali što imade narod od toga, kad ga i onako njemu ne dajete, nego sve potrošite na novine i u druge svrhe.

Grof.

I to je na korist narodu, premda on to ne opaža, jer je sliep ... Vi ne smijete biti tako skrupulozni. Pomislite, da će vas doskora resiti plemićka kruna!

Pinterović.

To je istina, a ja si jošte niesam svoj grb izmislio.

Grof.

Što u ostalom pita pravi kavalir za novce? Dok ih imade, on ih troši!

Pinterović

A kad ih nema?

Grof.

Bože moj, onda pravi dugove *(za se)* Kako dosadno!

Pinterović.

Samo da su već svi na okupu.

Deveti prizor.

(Prijašnji. — PL. GORSKA. — LILI. — DEDY. — CECILIJA. — GROF WIPPERSTEIN. — LACI i GEJZA.)

(Gospodje u salonskoj toaleti, gospoda u fraku.)

(Grof Wipperstein dolazi lagano napried okružen od gospodja s novinama u ruci.)

(Laci i Gejza ostaju u zadku, svaki imade kitu cvieća u ruci.)

Grof Wipperstein.

„Ona mu se baci oko vrata... Grof ugasi svieću“... Nastavak sliedi!

Cecilija.

Uviek taj nesretni „nastavak sliedi!“ I baš sada, kad je stvar napokon postala zanimljivom.

Grof.

Grof Wipperstein čitao je opet nastavak svojega novoga romana? Kako zanimljivo *(zieva)*.

Gorska.

Da! Ali grof ne će absolutno ništa da oda!

Grof Wipperstein.

Moje gospodje, to je samo smjerno pravo pjesnika. Kad bih ja sam svoj roman pripoviedao, ne bi ga nitko više čitati htio!

Gorska.

Sans pardon! Moramo dakle čekati do budućeg nastavka.

Grof Wipperstein.

Žalibože da je Beč dva dana odavle udaljen *(ide k gospodi)*.

Lili.

Ah, draga Dedy, ja jedva čekam daljnji razvoj tog romana! Bog zna, hoće li Marieta uzeti starog bankira, kako to njezini roditelji žele, ili grofa, koji je doduše siromašan, ali ga ljubi!

Dedy.

Svakako grofa, jer ga ljubi!

Lili *(smijući se).*

Kako si djetinjasta. Tvoje misli još uviek zaudaraju po višoj djevojačkoj školi! Uz to je bankir bogat, naravno, jer je židov. Imat će sjajna odiela, ekipažu, riečju sve, što samo željeti može!

Dedy.

Ali uz neljubljena muža!

Lili.

Guščice, ona će se već utješiti. Ona će ga prevariti!

Gorska *(izvan sebe).*

Ali Lili!

Lili.

Bah, tako je to u svim romanima!

Gorska.

Nevino diete! Ne misli, što govori! Pi! Ne znam, kako dolazi do takovih knjiga. Sigurno je opet pregledavala moje ormare!

Laci i Gejza *(poklone se Lili i Dedy, koje im hladno odzdrave).*

Gorska *(Lili i Dedy).*

Budite ljubazne s njimi, oni su vrlo bogati!

Dedy *(smijući se).*

Ali oni su tako užasno glupi!

Gorska.

To su svi muževi, diete moje! Zato smo mi ovdje! Dandanas je svuda velika konkurencija. Muževi su pokvareni, jer ima odveć djevojaka na svietu.

Lili

To nije naša krivnja, draga majko!

Gorska.

Smiešite se, vi imate liepe zube. Zamamljiv smiešak još najviše djeluje na mužkarce!

Lili.

Onda si se ti valjda premalo smiešila, kad nisi našla bogatijega muža, nego što je bio naš otac!

Laci *(tiho Gejzi)*.

Grof bio je vrlo ljubazan sa mnom, nagovorio me je „ti“.

Gejza.

I mene!

Laci.

Sad bih samo rado znati, da li je on to učinio iz kolegijalnosti ili iz prezira.

Gejza.

Mi ćemo ga pitati!

Laci.

Samo da nam otac postane plemićem, onda će nas ljudi već više cieniti!

Gejza.

Da, mi ćemo biti uviek stariji od našega plemstva!

Grof.

Imadem vam javiti zanimljivu novost, moja gospodo!

Gljivarac.

Vi ćete doći na vladu!

Grof.

Još ne, ali nadam se, da ćemo dobiti novog važnog suborca u našem političkom pokretu. Barun Vladimir Vranski vratio se je u Hrvatsku!

Grof Pepi.

Vranski ovdje! On imade barem dovoljno novaca, da živi vani!

Grof.

Njega je „rodoljublje“ amo dovuklo. On hoće „par tout“ spasiti Hrvatsku.

Gljivarac.

Onda se nije mogao namjeriti na bolje družtvo, nego je naše!

Grof Wipperstein.

Je li to onaj znameniti putnik?

Grof.

Da on se je upravo vratio iz unutarnje Afrike!

Grof Pepi.

Onda će mu se sigurno u nas svidjati!

Cecilija.

On je bio medju divljaci, kako interesantno!

Pinterović.

To nije ništa izvanredno. To sam i ja bio.

Cecilija.

Gdje?

Pinterović.

U saboru i to je — junačtvo!

Gorska.

Je li taj barun bogat?

Grof.

Krezo!

Gorska.

Star?

Grof.

Ne — on je u najboljim godinama!

Gorska.

Dakle reumatičan!

Grof.

Podnipošto, — kako ćete se sami uvjeriti. Eto ga, gdje upravo dolazi!

Gorska *(zamišljeno).*

Bogat barun u najboljim godinama i bez reumatizma! Taj barun Vranski zbilja je biela vrana!

Deseti prizor.

(Prijašnji. — BARUN VRANSKI.)

(Barun Vranski sada u salonskoj toaleti: fraku, bieloj kravati sa komorničkom vrpcom i redom „Ètoile de Service compagnie Congo“).

Grof *(predstavljajući baruna).*

Barun Vladimir Dobrojević — Vranski, slavni putnik, koji se je nakon mnogo godina opet u Hrvatsku vratio, da — kako se nadam — na našoj strani vojuje za njezinu budućnost!

Pinterović.

Dobro mi došli! Ja sam Blaž Pinterović, veleposjednik i saborski zastupnik, *(kažući na Ceciliju)* ovo je moja žena Cilika!

Cecilija.

Cecilija!

Pinterović.

Ovo je moj sin Laci, a ovo je moj nećak Gejza!
(Laci i Gejza poklone se duboko, barun im pruži ruku.)

Barun.

Drago mi je!

Laci *(tiho Gejzi).*

Je si li vidio, on je komornik!

Grof *(predstavljajući dalje).*

Gospodja pl. Gorska.

Gorska.

Drago mi je, barune, upoznati vas osobno; jer tko vas ne poznaje po imenu u Hrvatskoj?

Barun.

Odveć ljubazno.

Gorska.

Ovo su moje kćeri Lili i Dedy *(tiho objema)* Smiešite se!

Barun.

Moje gospodjice! Radujem se, što usred zime naidjoh na tako krasne viestnice proljeća!

Gorska

Oh, barune, vi ste pjesnik!

Grof Wipperstein *(tiho Gorskoj).*

Ne, gospodjo, to sam ja!

Gorska *(tiho Lili i Dedy).*

Smiešite se više ... više! Barun je vrlo bogat!

Grof.

Grof Wipperstein, virilist i — pjesnik!

Grof Wipperstein.

Milo mi je, barune, što sam vas upoznao. Mi muževi znanosti i literature treba da budemo zajedno! Ja vaš rad već duže vremena pratim po novinama.

Barun.

Čast je samo za mene, grofe, premda moram sa žalošću priznati, da mi još nije bilo moguće vaše djelo upoznati ...

Grof Wipperstein.

Dakako, vi nieste dobivali bečkih novina u unutarnju Afriku. Tako daleko žalibože još nije doprla austrijska kultura!

Grof.

Ah, vi pišete za bečke novine?

Grof Wiperstein.

Da! Naravno samo iz dokolice, iz dosade. Bio sam često iza kulisa bečke opere, pak imadem dosta izkustva! Ja pišem realističke romane, da ljude odvratim od realizma.

Barun.

Svakako je ta indirektna metoda nova!

Grof Wipperstein.

Uz to opisujem kadkad i hrvatske prilike, da tako kao pionir prosvjete upozorim kulturne faktore zapadnih naroda na našu zapuštenu zemlju *(govori kao da je na izust naučio)*. Uzvišeno je zvanje pjesnika, gospodine barune, jer mi smo idealna vojska prosvjete! Daleko od svih zemskih slaboća i prezirući niže osjećaje prostoga ljudstva, mi se dižemo do modre visine nebeske, želeći odanle donieti spas čovječanstvu!

Pinterović.

To je sigurno naučio na pamet!

Barun.

Vaša je nakana hvale vriedna, grofe, ali vi pišete njemački?

Gorska.

Da, tako se bar sve može razumjeti!

Barun.

Ne biste li vi, kao hrvatski velikaš, stekli još većih zasluga, da pišete *hrvatski?*

Grof Wipperstein.

Moguće, .. ali tko čita hrvatske knjige? Gdje je hrvatska literatura?

Barun.

Gundulića ... Preradovića ... Mažuranića kao da nema za vas!

Grof Wipperstein.

Oni su možda bili talenti . . . ja ne čitam hrvatskih knjiga, . . . ali tko za to znade? . . . Nekoliko profesora! Moj je ideal Heine, . . . njega poznaje cieli sviet.

Barun.

Zašto ne Goethe, kad ste već tolik „centralista“!

Grof Wipperstein.

Goethe? Bože moj, on je — *predug!*

Barun *(ironično).*

Osobito u „Faustu“.

Grof Wipperstein.

U ostalom, ako Hrvate moje stvari zanimaju, mogu ih prevesti. Ja ću im to rado dopustiti!

Grof.

Dragi barune, grof Wipperstein ne samo da je pjesnik, on je i — filozof!

Gorska *(udivljeno).*

Ah!

Pinterović.

On dakle spava u bačvi!

Gljivarac *(posprdno).*

Siromah, on misli na Diogena.

Pinterović.

To mi ne može nitko zabraniti, moj gospodine!

Grof.

Da, grof Wipperstein, premda mu je stric na smrt bolestan, ipak se je odazvao mojemu pozivu, da bude ovdje na moj rodjendan.

Grof Wipperstein.

Bože moj, grofe, vi me precjenjujete, to mi je samo dužnost, kao odanu prijatelju vaše obitelji. Moj stric uz

to je skeptik, fatalist i živi u vrlo *smjernim* prilikama. Moj bi ga posjet samo uznemirivao. Na posljedku, svi smo umrli!

Barun.

To je istina!

Grof.

Gospodine barune! Drago mi je, što vas mogu umah upoznati i sa jednim političkim korifejem.

Gljivarac.

O molim!

Grof.

Ovo je gospodin Gljivarac.

Gljivarac *(pokloni se duboko).*

Grof

Doktor, odvjetnik i vodja naše stranke.

Barun.

Milo mi je, što sam upoznao tako mnogostranog čovjeka!

Gljivarac.

O molim! Ja vršim samo svoje razne dužnosti. Baš vam je sreća poslužila, što ste došli ovamo. Našoj domovini sviće sada, pod okriljem presvietloga kućedomaćina, nova zora, pak bismo opet trebali kakvog Preradovića, da joj izpjeva himnu . . . Ja se žalibože slabo bavim pjesničtvom . . .

Barun.

To pojmim uz tolike poslove, što ih vršite!

Pinterović.

Kada ćemo k objedu, kad se toliko govori!

Barun.

Vi ste i vodja stranke u saboru?

Gljivarac.

Dakako, gospodine barune, to jest prije, sada zastupam samo ideje gospodina grofa.

Barun.

Taj me rad zanima. Biste li mi htjeli kazati u kratko svoj politički program?

Gljivarac.

Naš program?

Grof.

Taj bih i ja rado čuti!

Gljivarac.

Bože moj! Mi želimo koristiti narodu! Naš je program vrlo jednostavan — mi nemamo programa!

Grof.

Ali, doktore!

Gljivarac.

Da, u tom je baš i prednost naše stranke. Mi računamo s prilikama. Mi smo oportuniste! Ideje se mienjaju, vrieme prolazi, samo ljudi ostaju isti. „Pripravan biti, to je sve“, veli već Hamlet. Mi čekamo na priliku, nju izrabiti, to je naš cilj.

Barun.

I tim programom mislite vi narod usrećiti?

Gljivarac.

Ako i ne cieli, a to bar pojedine vriedne sinove njegove.

Barun.

Pa dobro! Da vam to i uspije? Što onda?

Gljivarac.

Onda . . .

Grof Pepi *(došav napried).*

Kad pobiedimo, razmišljat ćemo o tom!

Grof *(predstavljajući).*

Grof Pepi . . .

Grof Pepi.

Dragi grofe, ovdje tvoja znanost prestaje. Barun i ja smo stari znanci.

Barun *(pruži mu ruku).*

Ako se već i dugo niesmo vidjeli!

Grof Pepi.

Da, bilo je to pred kojih šest godina. Ti si se baš spremao na svoju ekspediciju u Afriku. Sretosmo se slučajno kod zelenoga stola u Monte Carlu . . .

Barun.

Ti si baš bio stavio i izgubio sav svoj novac.

Grof Pepi *(za se).*

Do biesa, već sam posve zaboravio, da mu još uviek dugujem novac, koji mi je onda pozajmio! *(glasno)* Ali ti dobro izgledaš. Tvoja putovanja su ti izvrstno prijala! Baš mi je drago, što te opet vidjeh!

Barun.

Hvala ti na tom komplimentu!

Grof Pepi.

Ti znaš, da čovjeka uviek veseli vidjeti stare prijatelje. Ah mnogo se je od to doba promienilo. Ja sam se opet vratio u Hrvatsku, pa sad živim od politike.

Barun.

Znadem! Čitao sam u novinama tvoj govor!

Grof Pepi *(za se).*

I taj!

Barun.

Ja sam ti se divio. Niesam ni slutio, da si tako oštrouman govornik!

Grof Pepi.

Je li! I — tako dug! *(uzme novine iz džepa, pa ih pokaže barunu).*

Gorska.

Gospodine barune, vi bijaste, kako nam je grof kazivao, dulje vremena u Africi.

Barun.

Tri godine, kod Stanleyeve ekspedicije.

Gorska.

Ah to mora da je vrlo zanimljivo bilo.

Barun.

O da, premda je to zanimanje mnoge čestite ljude glave stajalo!

Pinterović.

Zar ondje još uviek ljude jedu?

Gorska.

Pričajte nam, barune, štogod o svojim doživljajima.

Barun.

Šta da vam pričam, milostiva gospodjo! Dani velikog rada jednoličniji su nego što ljudi misle. U ostalom razni su putopisci, koji niesu nikad ondje bili, sve tako tačno opisali, da nam pravim putnicima ne preostaje mnogo više, da govorimo.

Gorska.

Ah to mora vrlo interesantna zemlja biti! Ljudi su ondje tako crni . . .

Dedy.

I tako lako odjeveni!

Gorska.

Dedy!

Lili.

Zene se ondje valjda liče crnilom?

Barun.

Toliko evropskog napredka one još ne pokazuju, krasna gospodjice.

Pinterović.

Je li istina, kako je Emin-paša pripoviedao, da u Africi majmuni u veče baklje nose?

Barun.

Po svoj prilici, ta to se dogadja gdjegdje i kod nas u Evropi.

Grof Pepi.

Imadu li i svoj sabor?

Grof.

Ali, Pepi!

Barun.

Ne!

Pinterović.

A gdje se onda pravdaju i tuku?

Barun.

Na ulici.

Gorska.

Čudim vam se, barune, što se vi, koji ste navikli velegradskomu životu, riešiste na taj put, gdje ste se morali odreći svih dražesti družtvenog života!

Barun.

Oh, taj družtveni život! Baš on me je protjerao iz Evrope.

Gorska.

Ah!

Barun.

Molim vas, ne držite me zato barbarom! Ja shvaćam potrebu družtva u našem vieku. Ta naš viek imade toliko tih potreba! I ja sam živio dulje vremena u družtvu tako zvanih „viših deset tisuća“, u „hige lifu“. Upoznao sam salone bečke i peštanske, kao i one „Faubourga St. Germaina“, ali nigdje ne nadjoh velike razlike! Svi su bili slični. Svi vjerovahu u jednu bibliju: gotski almanah i izpoviedahu ju u jednom jeziku, francuzkom, jedni bolje, drugi gore. Svi ljudi, s kojima se rukovah, bili su očajno slični, samo da je jedan imao više sreće kod žena, a drugi kod — utrka! Svi su imali istu uniformu: crni frak, i isti značajni smiešak! Oh taj smiešak! Oni su se uviek samo smiešili! U kazalištu, na plesu, u klubu, kod svatbe, pače i kod sprovoda. Sve se je vrtjelo oko jednog stožera: izticanja svojeg položaja. Samo za Boga nikakove sličnosti s narodom! Sve prezirati bio je princip. Kojim pravom? Bože moj, rodismo se u zlatnim kolievkama! Kao da željezo nije koristnije od zlata! Dugo živjeh u ovome družtvu i htjedoh da mu nadjem cilj, ideal. Bilo je uzalud, ja ga ne mogoh naći! Oni su se uviek samo smiešili. Dakako svi su bili pošteni ljudi, oni niesu niti koga okrali niti koga ubili! To je sigurno hvale vriedno, ali ja počeh lagano razabirati, da naš život imade ipak višu svrhu, da imade većih problema na svietu, nego što su razne zabave sa vrućim čajem i hladnim dočekom. Ja sam želio više, nego da mi se jednom rekne: Bio je pošten čovjek, jer je vršio svoju dužnost. I s toga odlučih posvetiti svoje sile kojoj višoj svrsi, kojemu idealu, a prije svega svojemu narodu. *(Stanka.)*

Grofica.

Dragi barune, vaša primjetba je malko oštra! Ta cielo se družtvo ipak po nama ravna.

Grof Wipperstein.

Sto ste vi sada rekli, barune, vrlo je liepo i ja se s vama slažem, kao pjesnik! Ali što je u poeziji idealno, u životu je absurdno. U životu je sve drugčije nego u knjigama!

Barun.

A zašto se onda pišu knjige?

Grof Wipperstein.

Bože moj, — da se prodaju!

Jedanaesti prizor.

(Prijašnji. — FEIGENBERG, zatim GROFICA i VALERIJA. — VOJISLAV i JULIJO, a pod konac FRITZ.)

Feigenberg *(dolazi brzo).*

Vode grofa Julija . . . on se je ozliedio . . .

Cecilija.

Bože moj, šta se je dogodilo?

Gorska.

Kakova nesreća?

Grof.

Nadam se, da ne će biti tako veliko zlo! Moj sin izjahao je danas poslije podne sa svojim odgojiteljem, pak mu se je možda dogodila mala nezgoda, on je strastven, ali i vrlo dobar jahač . . . Moja majka i Valerija otišle su mu u susret. *(Ide k vratima i ondje s napetošću očekuje Julija.)*

Gljivarac.

Dinastija Paližna u opasnosti!

Grof Pepi.

Njegov odgojitelj je s njime, samo da taj ne nastrada, to je vrlo koristan čovjek.

Gorska.

Bah, te plebejce kao da samo nebo štiti!

Grof Wipperstein.

I to je duh vremena, milostiva gospodjo!

Pinterović.

Nije to šala jahati, moja gospodo! Čovjek padne s konja a da sam ne zna kako!

Gljivarac.

Koja lakoumnost! Zašto se ne voze, kad imadu kola!

(Grofica i Valerija vode Julija povezane glave. Iza njih ide Vojislav. Oba su u jahaćem odielu, Julijo drži u ruci svoj jahaći štap.)

Grof *(ogrliv strastveno Julija).*

Za Boga, Julijo, sine moj!

Julijo.

Ne boj se, oče, nije mi ništa!

Grof *(poljubiv ga).*

Sine, sine moj!

Grofica.

Nije mu ništa, hvala Bogu, samo si je neznatno ozliedio glavu.

Valerija.

Gospodin ga je Vojislav suzdržao kod pada i spasao mu tako život.

Grof *(uzrujano Vojislavu).*

Kako se je to zbilo? Govorite!

Vojislav.

Danas poslije podne, kako vam je poznato, gospodine grofe, odjahasmo grof Julijo i ja u grad. Grof Julijo bijaše vrlo neobuzdan i kao pomaman tjeraše konja svoga, da sam ga jedva dostizao. Uz to zadirkivaše u razne prolaznike, pa ga moradoh putem češće opominjati...

Grof.

Na stvar . . . na stvar!

Vojislav.

Jahali smo upravo kroz neko selo uzkih ulica, pa kad htjedosmo zakrenuti, opazismo iznenada dvoje uboge seljačke djece, što no pred nama vožahu s pomoću velika psa razne stvari sa polja. Grof Julijo im dovikne, da se ugnu, a to djeca i učiniše, ali im bijahu kola pretežka, te konj grofa Julija, prije nego se mogoše ugnuti, udari u kola. Grof Julijo biesan digne korbač, pa stade djecu tući, na što se pas odkine, skoči na konja, a djeca preplašena pobjegoše. Konj se grofa Julija preplaši, skoči u propanj i posrne. Na sreću mogoh se u taj čas približiti grofu, pa ga zadržati u svojem naručju, samo se je udariv o konja neznatno ranio na glavi. Uzeh na to grofa Julija k sebi na sedlo, povezah mu glavu, a ozliedjenog konja ostavih u selu kod kovača, pa se tako vratih kući.

Grofica *(pruživ mu ruku).*

Vi ste se junački ponieli, hvala vam.

Valerija.

Vi mi spasiste brata, kako da vam se odužim?

Vojislav.

Oh, milostiva gospodjice, ja sam dovoljno nagradjen, što sam vama poslužiti mogao.

Grofica *(tiho grofu).*

Zar se ti ne ćeš zahvaliti Vojislavu, što ti je spasao sina?

Grof.

Bah, ta za to ga plaćamo! U ostalom, ako ti to želiš *(pruži Vojislavu nehajno ruku).* Hvala vam!

Vojislav *(se mučke pokloni).*

Barun *(grofu).*

Tko je taj mladić?

Grof *(predstavljajući Vojislava barunu).*

Gospodin Vojislav Marković, moj tajnik ... Barun Vranski.

Barun *(rukuje se sa Vojislavom).*

Grof Wipperstein *(pristupiv Valeriji).*

Dozvolite grofice, da vam izrazim svoju radost, što je sretno spasen vaš brat.

Valerija.

Hvala vam, grofe, ali to je zasluga samo gospodina Vojislava.

Grof Wipperstein.

Dakako, jer je slučajno s njime jahao ... Dozvolite, da vam predam posljednji nastavak svojega romana *(daje joj novine, što ih je uzeo iz džepa).*

Julijo *(oko kojeg su se medjutim gospodje sabrale, te ga tetošile).*

Kad budem opet mogao jahati, ja ću se već osvetiti toj seljačkoj bagri!

Grof.

Dakako, sine moj, dakako, al sad idi i lezi. Mi ćemo umah poslati po liečnika.

Julijo *(odlazeći dignuv svoj štap).*

Ja ću im svima razlupati glave *(ode).*

Valerija *(prati Julija do vrata i ostane ondje časak).*

Feigenberg.

Krasan dečko, šteta, što nije veći. Ja idem namah, da za novine sastavim viest o tom velevažnom dogadjaju. Naslov već imadem: „Providnost Božja“.

Fritz *(javlja na vratima).*

Diner je serviran *(ode).*

Pinterović.

Napokon! *(uzme Gljivarca izpod ruke.)* Ajdmo jesti!

(Svi se lagano spremaju u susjednu dvoranu.)

Grof *(koji je medjutim pristupio sa barunom k Valeriji).*

Valerijo, eto gosta, o kojem smo govorili. Ovo je barun Vranski.

Valerija *(okrene se brzo i pruži mu ruku).*

Dobro nam došli, gospodine barune!

Barun *(gledajući joj u lice).*

Bože moj . . . To lice . . . Taj smiešak! *(svladan čuvstvom i uspomenom)* Vjera!

Valerija.

Vi ste se sjetili moje pokojne majke, oh hvala vam!

Barun *(smeteno).*

Grofice! . . .

Valerija.

Mi ćemo biti dobri prijatelji, barune, jelte?

Barun *(pruživ joj ruku).*

U to se možete pouzdati, draga gospodjice!

(Oboje odlaze lagano u razgovoru u dvoranu. Grof i grofica ih sliede.)

Grofica.

Stvar ide izvrstno!

Grof.

Ti misliš? . . .

(Grof i grofica odlaze u dvoranu.)

Vojislav *(gleda za Valerijom i barunom, zamišljen).*

Kako je brzo minuo moj liepi san!

(Zastor se spušta.)

DRUGI ČIN.

Prvi prizor.

(BARUN VRANSKI. — GROF RADKOVIĆ.)

(Barun i grof Pepi dolaze u razgovoru.)

Barun.

Pepi, dragane moj, tko bi bio ikad pomislio, da ću te ovdje zateći kao političkog govornika „par excellence“. Ja ti u ostalom čestitam! Onaj čovjek, što ti sastavlja saborske govore, ima vrlo mnogo dara!

Grof Pepi.

Misliš li?

Barun.

No — da tebi što takova na um ne pada, o tom si valjda i sam uvjeren!

Grof Pepi.

Pravo zboriš! Razmišljati je vrlo dosadno, osobito o politici. Ali i to će biti bolje, dok grof Paližna pobiedi!

Barun.

Vi ste dakle političari na dobru sreću... Vidim, da se je malo za moga odsuća promienilo, sve je ostalo isto, ništa nova . . .

Grof Pepi.

Ipak! Ako te zanima? Moja Nanon . . .

Barun.

Dobila je opet nagradu! Čitao sam. Tvoj konj zasluži više od tebe, sinko moj. Ugledaj se u njegov primjer i radi!

Grof Pepi.

Radi — gdje?

Barun.

Bože moj! Na imanju!

Grof Pepi.

Na mojem imanju? Ti valjda misliš na mojem bivšem imanju.

Barun.

Kako? Zar si ga prodao?

Grof Pepi.

Niesam, ali na mojem je imanju jošte samo zrak moj, a od toga se ipak ne može živjeti!

Barun.

To je istina! Ali kako je do toga došlo? Ta ti si ga prije osam godina, kad si postao punoljetan, primio bez dugova.

Grof Pepi.

Sada je obterećeno hipotekama. Moji su činovnici bili sami lopovi! Živio sam u Beču, pa kad sam trebao novaca, brzojavio sam im, a oni bi mi poslali, dok mi napokon ne izjaviše, da sami više nemaju!

Barun.

Na svoje imanje niesi nikada dolazio?

Grof Pepi.

Toga bi mi još trebalo! Do biesa, bilo mi je odveć daleko i neprilično! Putovao sam po kupeljima. Ah, to je bilo divno! Nakon pet godina, kad mi je bilo sve zaduženo, vratio sam se kući u Hrvatsku.

Barun.

Zašto?

Grof Pepi.

Jer niesam imao novaca, da ostanem vani!

Barun.

Tvoja je pripoviest vrlo žalostna!

Grof Pepi.

To i sam Bog znade!

Barun.

Idi, vrati se na svoje imanje, budi dobar gospodar i radi, susjedi smo i onako, pa kad ti bude trebalo dobra savjeta, pošlji po mene!

Grof Pepi.

Dozvoli mi radje, da pošljem po tebe, kad mi uztreba novaca!

Barun.

I to, kad postaneš čestit vlastelin!

Grof Pepi.

Tako? — No radje ću za sada ostati kod politike. Tu imadem ipak više nade uspjehu. Ja idem malko u igraću sobu. Ondje su moja dva gradjanska prijatelja; jednomu je od njih bogati kramar Pinterović otac, a drugomu ujak; njima je silna čast, kad mogu sa mnom govoriti. Pripoviedat ću im o medjusobnom podupiranju kavalira i posudit ću od njih toliko novaca, koliko upravo kod sebe imadu, te ću novce staviti na banku, pa ako dobijem . . .

Barun.

Onda ćeš započeti novi popravljeni život, je li?

Grof Pepi.

Podnipošto! Onda ću opet malko otići na put! Au revoir! *(ode.)*

Drugi prizor.

(VALERIJA. — BARUN VRANSKI.)

Valerija *(ulazeći).*

No — grof Pepi bježi preda mnom?

Barun.

O podnipošto, grofice! On je samo na lovu za svojom srećom!

Valerija.

Kako zanimljivo! — Pa ipak kako bezuspješno!

Barun.

Bezuspješno?

Valerija.

Da — koja korist od tog lova? Miljenicima sudbine dolazi sreća sama od sebe, a tko ju traži, — ne će je nikad naći.

Barun.

Istina je, tko želi sretan biti, neka sreću svoju traži prije svega u sebi samom... Ali vi, grofice, tako mlada i liepa,... zar ste i vi već iskusili jade života?

Valerija.

Ja, barune? Oh ne — ja poznajem sviet samo iz samostana! Kako da me ne usrećuje sloboda, u kojoj sad živim? Sretna sam i zadovoljna! A da me i snadje kakova sjetna misao, imadem dobar liek protiv nje.

Barun.

A smije li se znati za taj liek?

Valerija.

O da! — Moj liek je uspomena...

Barun.

Uspomena... Na što?

Valerija.

Upomena na moju majku! Ona me tješi i daje mi snage! Misao na nju moj je andjeo čuvar!

Barun.

Vi dakle još uviek ljubite svoju dobru majku?

Valerija.

Ja ju obožavam! Dugo je već tomu, što je mrtva! A bila je tako dobra! Ali, je li, barune, nebo ljubi dobre ljude i zato ih tako rano uzimlje k sebi?

Barun.

Da, nebo ih ljubi!

Valerija.

Oh, ona je bila svetica! . . . Vidite, barune, za sve ono vrieme, što ga sprovadjah u zavodu, bila mi je uspomena na moju majku jedina misao i jedina radost. Ona mi je bila molitvom i utjehom, jer mi nije baš dobro išlo za tih devet godina, što sam bila ondje. Od kuće sam dobivala riedko viesti, a otac i baka ne posjetiše me kroz sve to vrieme ni jedan put. A na Božić i velike praznike, kad su se sve moje družice pune radosti spremale kući, morala sam ja jedina ostati u samostanu, medju starim zidinama, zatvorena u zabiti.

Barun.

Ubogo diete!

Valerija.

Moja jedina zabava bijahu knjige iz naše knjižnice. Bila su tuj sva znamenita djela i sve naše hrvatske knjige! Oh kojom sam ih požudom čitala! I tu sam uviek junakinju pomišljala, kao moju majku, pa prisegoh, da ću vazda nastojati, da budem njoj u svem slična . . .

Barun.

Oh, da znadete!

Valerija.

Premda ne ću nikad dostići njezinih vrlina. Ali moja je majka bila vrlo nesretna!

Barun.

Zar vi to znadete?

Valerija.

I njezina je nesreća možda kriva, što je tako rano morala umrieti.

Barun.

Za Boga, što to velite?

Valerija.

Ona nije pošla iz ljubavi za mog oca, ja to znadem... Ona je ljubila drugoga . . .

Barun.

Tko vam je to rekao?

Valerija.

Slučajno doznadoh za to. Kad se vratih iz samostana, prvo mi je bilo, da pregledam sve, što je od moje majke ostalo. Svaku malenkost, svaki uveli cviet, svaku iglu sačuvah na uspomenu, ali uzalud sam tražila ma i najmanji izpisani komad papira od njezine ruke; sve se je to, kako mi rekoše, iza njezine smrti spalilo. Tu mi jednoga dana, kad sam pospremala knjižnicu, dopade ruku malena knjiga, sakrivena medju ostalima; ja ju dršćući otvorih i . . .

Barun.

I?

Valerija.

I nadjoh dnevnik svoje majke!

Barun.

Ah!

Valerija.

Brzo zaključah vrata knjižnice i stadoh ga pohlepno čitati. Na prvoj strani bila je napisana posveta moje majke, valjda u oči njene smrti: „Ovdje te zakapam, ti vjerna družice moja. Ovdje nadji svoj mir medju ostalim drugarima, gdje te ne će nitko tražiti. Ako te ipak jednom ovdje odkrije, potaknuta djetinjskom ljubavlju,

moja ljubljena kći, onda neka iz tebe sazna, da sam bila najbjedniji stvor na ovome svietu, i neka iz tebe uči, da bude ženom samo onomu mužu, kojega ljubi“.

Barun *(zamišljeno).*

Samo onomu mužu, kojega ljubi!

Valerija.

Dršćući od groznice, preletjeh listove te knjige i saznadoh cielu žalostnu povjest njezina života. Ona je pošla za moga oca, žrtvujući se.

Barun.

Što to velite!

Valerija.

Žrtvujući se žrtvom, za kakovu je samo njezino plemenito srce podobno bilo. Ona nije *sve* htjela povjeriti knjizi, ali toliko ipak mogoh razabrati, da je pošla za mojega oca, koji je vrlo lakouman bio, samo na molbe moga djeda, staroga generala, koji ju je na koljenima zaklinjao, da mu spase od propasti jedinca sina, posljednjeg njegove obitelji, jer da ga samo ona može opet dovesti na pravi put. Iza duge borbe izmedju ljubavi i plemenitosti svoje rieši se, kako je sama pisala, učiniti dobro djelo i žrtvovati sreću svoju — sreći drugih i tako postade ženom moga oca.

Barun.

Dalje . . . dalje!

Valerija.

Što da vam dalje pripoviedam? Moj otac nije nikad njezine žrtve priznao, koja je bila bezkoristna — i to — ali to je grozno i pomisliti — i to ju je možda tako rano survalo u grob!

Barun.

A onaj drugi, — koga je ljubila?

Valerija.

Njegova imena ne spominje. „Čemu da sazna diete moje — napisala je u svom dnevniku — ime onoga, koji jedini od sviju ljudi imade pravo, da me proklinje i o kojega se ogrieših, premda ga najviše ljubljah; neka se samo moli Bogu, da mi oprosti, i ja umirem spokojna“. To bijahu njezine posljednje rieči.

Barun *(ganuto)*.

Oh, on joj je već davno oprostio!

Valerija.

Vi ga poznajete . . . Vi znadete njegovo ime? . . . Što je to? . . . Vi ste tako ganuti. Vi mi više ne gledate u oči . . .

Barun *(okrene se prema njoj)*.

Ja?

Valerija.

Moja slutnja! Vi . . . vi ste onaj!!

Barun.

Da — ja! Oh Valerijo! Dajte mi ruku, da vam zahvalim, jer vi mi odkriste tajnu, što me je godine i godine morila, vi mi uzčuvaste čistu sliku one žene, koju sam jedinu ljubio u svom životu. I ako vam se ikad u životu desi, da bi vam osamljenoj trebalo čvrste pomoći, ne klonite duhom i sjetite se, da imadete prijatelja na svietu, koji vam je odan i koji vas ljubi kao — kao da vam je ocem!

Valerija.

Hvala vam, barune.

Treći prizor.

(Prijašnji. — VOJISLAV.)

Vojislav *(u fraku, ulazeći brzo)*.

Milostiva grofice! *(trzne se, opazivši baruna)*. On!

Valerija.

Vi dolazite, gospodine Vojislave, poradi plesa, koji vam obećah?

Vojislav *(smeteno).*

Da!

Barun.

Onda ne ću da dulje budem božici Terpsihori na putu. Plesati — pravo je mladosti!

Valerija.

Vi ne plešete, barune!

Barun.

Ja? Oh, ta ja pripadam u red staraca!

Valerija.

Vi barune? Ta vi nemate još ni jedne siede vlasi!

Barun.

Zar samo one odaju starost! Vjerujte mi, grofice, ona se očituje drugim težim znacima! Dakle do vidjenja!

Valerija *(pruživši mu ruku).*

Do vidjenja!

Barun *(odlazeći).*

Možda se iza toga krije kakav roman?

Četvrti prizor.

(VALERIJA. — VOJISLAV.)

Valerija.

Je li ples već započeo?

Vojislav.

Nije, milostiva gospodjice. Gospoda su još kod dinera.

Valerija.

Pa zašto ste me potražili?

Vojislav.

Htio sam govoriti s vama . . .

Valerija.

O čemu?

Vojislav.

Ne znam, milostiva gospodjice, ali moja je glava prepuna misli... Moje me srce tako boli... Ne znam sam zbog česa. Odšuljah se iz bučnoga družtva, tražeći mira i tražeći vas... svoju prijateljicu, ako mi još dopuštate, da vas tako zovem.

Valerija.

Ako mi još dopuštate! Sad zbilja vidim, da ste vrlo zamišljeni... Ta što je *danas* drugčije, nego je bilo prije? Nije li nas današnji dan doveo još bliže jedno drugomu, nego što smo prije bili. Gospodine Vojislave, vi mi spasiste brata! Tim me obvezaste za cieli život...

Vojislav.

Ali...

Valerija.

Ne mislite, da ja ne znam cieniti vaše požrtvovnosti! Vi nieste osobito vješt jahač, pa da se je konj poskliznuo, da ste pali... Ah!

Vojislav.

Ali...

Valerija.

Nieste li kod toga pomislili na opasnost?

Vojislav.

Oh mislio sam samo, da je grof Julijo vaš brat i...

Valerija.

Pa da ste nastradali? Zar nieste pomislili, da vas je to moglo stajati i života!

Vojislav.

Moga života! Čemu bih ga boljemu mogao žrtvovati, nego da vama učinim uslugu?

Valerija.

Vaš život pripada prije svega domovini, našemu narodu!

Vojislav.

Da, mojemu narodu, koji je nesretan, kao i ja.

Valerija.

Vi? Ah da, vjerujem vam, vi ste mnogo trpjeli! Vas mori neka tajna pečal!

Vojislav.

Ah!

Valerija.

Koju uzalud sakrivate pred svojim prijateljima. Zar moramo mi tek *pogadjati* vaše tajne. Oh, to nije liepo od vas. *(Iz susjedne se dvorane slabo čuje plesna glazba, koja traje do kraja ovoga prizora).*

Vojislav.

Grofice Valerijo! Moja je tajna odveć tužna, te ne spada pred vaše vedro čelo, pred vašu čistu dušu!

Valerija.

Niesam li više vaša prijateljica, da mi uzkraćujete svoje povjerenje . . .

Vojislav.

Tajna mojeg srca tajna je majke moje, moja je samo osveta!

Valerija.

Vaše majke, vi ste ju vrlo ljubili?

Vojislav.

Ja sam ju obožavao! Jer ona je bila svetica!

Valerija.

I ona je bila nesretna?

Vojislav.

Neizmjerno i nezasluženo!

Valerija.

Oh, kako sada vašu bol razumijem, . . kako nas ona zbližuje. Vaša je majka bila nesretna, kao i . . . moja!

Vojislav.

Vaša majka?

Valerija.

Moja dobra, uboga majka! Sad pojmim vašu tugu. Nije li najljepša dužnost djece štovati boli svojih roditelja!

Vojislav.

O Valerijo! Vi govorite kao andjeo!

Valerija.

Sad još više cienim vaše plemenito srce! Ali . . . zar nemate više oca . . .

Vojislav (*smeteno*).

On . . . on je mrtav!

Valerija.

Vaš otac?

Vojislav.

Ne govorite o — mojem ocu.

Valerija.

Zašto?

Vojislav.

Jer je on jedini kriv cieloj mojoj nesreći, jer ga moram prezirati i proklinjati . . .

Valerija.

Svojega oca! Tko je vaš otac?

Vojislav.

Nitkov!

Valerija.

Njegovo ime?

Vojislav.

Oh, da ga poznajem!

Valerija.

Kako, zar vi ne poznajete svojega oca?

Vojislav *(očajno).*

Ne!

Valerija.

Ah sad sve slutim! Vaša majka bila je dakle . . .

Vojislav.

Svetica! Kunem vam se! Oh, ona je bila poštena i plemenita! Ona je trpjela i šutjela cieli svoj život. Što dočuh o svojoj sudbini, doznadoh tek na smrtnoj postelji njezinoj . . .

Valerija.

A to je bilo?

Vojislav.

Ne — to ne spada pred vašu čistu dušu . . .

Valerija.

Ja niesam više diete. Mene je iskustvo učinilo starijom, nego li su moja ljeta. Pa ne će li vam biti lakše, budete li znali, da imate nekoga, koji vašu bol poznaje, koji ju s vama dieli, koji ju razumije.

Vojislav.

Milostiva gospodjice!

Valerija

Pripoviedajte!

Vojislav.

Ah, grofice Valerijo!

Valerija.

Pripoviedajte!

Vojislav.

Dobro! Vi to želite! Ja ću vam reći sve, što znadem o svojoj tužnoj sudbini. *(Sjednu. Iza male stanke.)* Moja je majka bila čestita djevojka iz dobre gradjanske

porodice, premda vrlo siromašne. Sve njezino blago bijaše njezino plemenito srce i — njezina ljepota! Živjela je u nekom malom hrvatskom gradu. Poradi svoje naravne ljubaznosti pazili su ju svagdje, te je imala pristupa u prve krugove onoga kraja. Ondje se upozna s nekim otmenim mladim kavalirom, koji bijaše sav začaran njezinom ljepotom, te joj izjavi svoju žarku ljubav. Mladu i neizkusnu zamami sjajna vanjština i ljubaznost mladoga aristokrata i povjerova mu, ljubeći ga svom ljubavlju i svom čistoćom svojeg osamnaestgodišnjeg srca. Roditelji moje majke, opazivši taj roman, zabraniše joj druženje s njime, ali ljubav, koja je uviek jača od razbora, nadvlada i ovdje i ona — postade, sliedeči samo srce svoje, ljubaznicom mladoga aristokrata. On ju nagovori, pošto joj je obećao ženitbu, da u noći iz kuće svojih roditelja s njime potajno pobjegne u njegov dvor, gdje se je, po njegovim riečima, imalo ovršiti vjenčanje. Prvo vrieme im je prošlo, kao svim zaljubljenicima, u tihoj sreći i blaženstvu, a ona je bila posve uvjerena o svojoj sreći, o svojoj krasnoj budućnosti, uz onoga muža, kojega je tako vruće, tako iskreno ljubila! Drugčije je mislio on, koji je sviet shvaćao sa svojeg gledišta, kojemu je sviet bio samo pehar slasti i kalež razblude. Što je marila njegova zvjerska ćud za jade i boli drugih? Od kolievke egoista, od poroda epikurejac, držao je, da se cieli sviet sa svim planetima i svemirom imade vrtjeti samo oko njegove uzvišene osobe. Prekasno razabra majka moja grozan zločin, što je na njoj počinjen. S užasom upozna, da je sva tobožnja ljubav njezina zavodnika bila samo proračunana gadna strast. Grozno prevarenoj u najsvetijim osjećajima srca svoga, osramoćenoj i ostavljenoj od sviju, što je biednici drugo preostajalo nego — očajna smrt! Ali ni na ovo posljednje spasenje očajnikâ nije imala više pravo, njezin je život odsad pripadao čedu, koje je pod

svojim srcem nosila! Svladavši sav svoj ponos, zahtievaše, ne — zaklinjaše očajno svojega zavodnika, da joj se smiluje, da spase od sramote nju i diete, kojemu je ocem! Bilo je uzalud! Slegnuvši ramenima, spomenu joj nekoliko fraza i ponudi joj — oh ružne li podlosti — novčanu odštetu, a kad mu dozva u pamet njegove prisege, njegovo obećanje, odvrati joj, da je to nemoguće, jer da bi brak sa gradjanskom djevojkom, koju je podlo prevario, bila mesalijanca, koju mu zabranjuje njegov položaj i njegova čast! Ha, ha, ha! *njegova* čast! Kao da niesu pred priestoljem naravi svi ljudi jednaki! Pa kad mu je u oči najtežeg časa svojega života molbe svoje ponovila, navali gnjevan na nju i protjera ju iz svog dvora! Sama sa svojom sramotom bijaše sada na svietu. U kuću svojih roditelja nije se usudila vratiti, jer bi ju otac u svojem gnjevu bio ubio. Očajna potraži napokon utjehe ondje, gdje bi ju svi tražiti imali. U skromnom domu staroga dvorskoga župnika, jednostavnog seljačkog sina, nadje ljubavi i pomoći. On ne primi nesretnu zabludjelicu prekorom i psovkom, nego saučešćem i milosrdjem. U njega nadje moja majka drugi dom, a ja oca svoga. Plemeniti starče, ti uzore kršćanske ljubavi, i ti si umro, te uživaš sada na nebesima milost onoga, kojemu si posvetio cieli život svoj!

Valerija.

A on?

Vojislav.

Oh! On! Kratko vrieme za tim ostavi onaj kraj, prodavši zbog dugova svoje imanje. Majka moja nije nikad više ni što pitala ni što čula o njem. Na smrtnoj mi postelji tek odkrije cielu tužnu istinu, samo mi ime ne htjede reći, bojeći se valjda, da ga ne bih potražio, da obračunam s njime. Sve, što mi od njega dade, bio je jedan prsten, što joj ga pokloni

u prvo vrieme njihove ljubavi i na kojem su urezane rieči: „Perpetua fides — vječita vjernost“ *(digne se uzrujano)*.

Valerija.

Vi ste vrlo nesretni, Vojislave, kako vas sažaljujem!

Vojislav.

Oh, grofice Valerijo!

Valerija.

Ne, . . . recite mi samo: Valerijo, kako se to dolikuje medju prijateljima.

Vojislav.

Valerijo! Nebo neka vam naplati vašu dobrotu. O hvala vam, hvala! Ovaj čas bit će mi vazda najljepšom uspomenom u životu i uviek ću vam na njem zahvalan biti, pa ako i dodje vrieme, kad . . . kad se budem morao rastati od vas, još ću vam hvaliti na vašoj dobroti.

Valerija.

Al zašto da se rastajemo . . . Zar nas kanite ostaviti?

Vojislav.

Ja — oh! To bi značilo ostaviti svoj raj! Ali Bog zna, kako će dugo još naši putovi ići naporedo. Vi ste otmena plemkinja, koju čeka u životu sjaj i razkoš, a ja...

Valerija.

O Vojislave, . . . to nije liepo!

Vojislav.

Vi ćete se udati . . .

Valerija.

Ja?

Vojislav.

Vi ćete sliediti muža, kojeg će vam otac izabrati, i postat ćete sretni!

Valerija.

O kako me slabo poznajete! Ja se valjda nikad ne ću udati. A da se udam, udala bih se samo za muža, kojega bih ljubila, koji bi bio moje ljubavi vriedan. To je amanet moje majke.

Vojislav.

A da taj muž dodje ...

Valerija.

Kako to mislite?

Vojislav.

Da, da je taj muž već došao.

Valerija.

Ja vas ne razumijem.

Vojislav.

Da ga upoznaste ... od danas ...

Valerija.

Od danas? — Ali koga, koga to mislite?

Vojislav *(gorko).*

Ja mislim muža, koji se je doista duboko dojmio vas, — oh, ja to primietih — koji je sigurno dostojan, da vas jednom svojom nazove, po svojem položaju i, kako se nadam po svojem značaju.

Valerija.

Ali tko je taj, tko?

Vojislav.

On je danas tek došao ...

Valerija.

Ah — vi mislite baruna Vranskoga?

Vojislav.

Da — njega!

Valerija *(smiešeći se).*

Ne, Vojislave, vi se varate. Ja baruna volim, jer ga je majka moja voljela, ja ga štujem, jer on to štovanje zaslužuje, ali ljubiti . . . Da, možda bih ga ljubila, možda bih ga ljubiti morala, da . . .

Vojislav.

Da? . . .

Valerija.

Da ga upoznah *prije! (pruži Vojislavu ruku).*

Vojislav.

Ah Valerijo! *(poljubi joj vatreno ruku).*

Valerija *(iztrgne mu ju brzo).*

Ali idimo, idimo, ples je već započeo.

Peti prizor.

(Prijašnji. — GROF WIPPERSTEIN.)

Grof Wipperstein *(koji je kod zadnjih rieči sa grofom unišao).*

Da, ples je već započeo i ja dolazim . . .

Valerija *(smeteno).*

Vi . . . grofe?

Grof Wipperstein.

Smijem li vas pitati, kako vam se je svidjao posljednji nastavak mojega romana.

Valerija.

Oh izvrstno, — ja ga još niesam ni čitala!

Grof Wipperstein.

Kad pročitate, svidjat će vam se još više. Ali smijem li moliti za ovaj ples . . .

Valerija.

Žalim, grofe . . . već ga obećah gospodinu Vojislavu.

Grof Wipperstein *(mjereći Vojislava)*.

Ah, i vi ste ovdje — dobar veče! ... Niesam vas ni opazio!

Vojislav *(hladno se poklonivši)*.

Ni ja vas, gospodine grofe.

Grof Wipperstein.

Neugodan čovjek! ... Orisat ću ga u svojem budućem romanu ... *(Valeriji)* Dobro, grofice, ali ja ne uzmičem. Molim dakle za *budući* ples.

Valerija.

Ali, grofe, zar vi zbilja kanite plesati, dok vaš ujak na umoru leži?

Grof Wipperstein.

Bah — on je filozof!

Valerija.

Ne, grofe, meni je blaženstvo vaše duše više na brizi, nego vama, ... ja to ne mogu dozvoliti!

Grof Wipperstein.

Vi me dakle odbijate?

Grof *(tiho, ali strogo Valeriji)*.

Pazi, što činiš! Grof Wipperstein je vrlo bogat!

Valerija.

Što još?

Grof.

I to je dosta! ...

Valerija.

Ajdmo, gospodine Vojislave, ples će se skoro svršiti ... Do vidjenja, grofe, ... iza plesa ... *(ode sa Vojislavom u plesnu dvoranu)*.

Šesti prizor.

(GROF PALIŽNA. — GROF WIPPERSTEIN.)

Grof Wipperstein.

I sada ide i pleše s njime!

Grof.

Primirite se, grofe!

Grof Wipperstein.

A ja stojim ovdje — —

Grof.

Ali, dragi grofe, i vi ćete još plesati.

Grof Wipperstein.

Da, s vašom majkom!

Grof.

Kako ste neuljudni!

Grof Wipperstein.

Ah, oprostite mi, grofe, ali moja nesretna strast, moj pjesnički temperamenat zaveo me je! A na posljedku imam i ja neko pravo na ljubav grofice Valerije, jer ja ju takodjer ljubim. Uz to ste mi već na po obećali njezinu ruku, nije li tako?

Grof *(izbjegavajući).*

Dakako ... dakako ... ja niesam znao ... to jest ...

Grof Wipperstein.

To jest?

Grof.

Ako ona privoli, jer siliti ju ne mogu i ne ću, ona mora svojega muža ljubiti.

Grof Wipperstein.

Da, barem svoga. Vi me dakle odbijate?

Grof.

Podnipošto, ali ta se stvar mora tek dobro promisliti.

Grof Wipperstein.

Ta mi se poznajemo već godine i godine! Ja nemam više kada da promišljam. Još nekoliko godina i bit će mi... medju nama govoreći, već pedeset i . .

Grof.

I?

Grof Wipperstein.

Pedeset. Sa mnom izumire moje pleme, ako se ne oženim. Treba mi potomaka, da im namrem svoj imutak.

Grof.

Tomu se može lako pomoći, ali vi još nieste ni umrli.

Grof Wipperstein.

Niesam — hvala Bogu!

Grof.

Ja ću se za vas zauzeti, grofe, a vi govorite s Valerijom, jer od nje sve zavisi.

Grof Wipperstein.

A kada vam mogu javiti resultat?

Grof.

Za jedan sat! *(za se).* Dotle ću i s barunom govoriti.

Grof Wipperstein.

Dobro, ja idem, ali . . . ako ne uspijem?

Grof.

Vi — pjesnik! Oh, kako je plemenita vaša čednost!

Grof Wipperstein.

Pravo zborite! Hvala vam! A sad en avant, na krilima ljubavi letim, *(poskakuje, ali ga uhvati grč u nozi pa klone)* ne, ja ću ipak radje ići! *(odlazeći sretne se s Feigenbergom.)*

Sedmi prizor.

(GROF PALIŽNA. — FEIGENBERG.)

Feigenberg.

Vaša presvietlosti, moj najdublji poklon!

Grof.

No, vi dolazite već od dinera, vi ste se danas vrlo žurili!

Feigenberg.

Ja sam kod svakog jela umah više uzeo, da ne gubim vremena, jer bih rado s vašom presvietlosti govoriti o važnoj stvari . . .

Grof.

Govorite! . . O čem se radi?

Feigenberg.

To nije tako lasno reći, gospodine grofe, vrlo je važno za vas i vaše prijatelje.

Grof.

Dobro, dobro . . . jesmo li ovdje sami?

Feigenberg.

Sami, gospodine grofe, izuzevši genija Hrvatske, koji nad ovom kućom lebdi.

Grof.

Dobro! Hoćete li pušiti?

Feigenberg.

Molim! To je u razgovoru vrlo ugodno. Gledajući dim smotke, čovjek gradi najljepše osnove za budućnost.

Grof.

Izvolite! *(ponudi mu smotke.)*

Feigenberg.

Hvala! *(uzme najprije jednu smotku i metne ju u džep.)* Ovu kasnije! *(zatim uzme drugu te ju zapali.)* Ovu za sada!

Grof.

Sjednite!

Feigenberg.

Molim *(sjedne).*

Grof.

Što mi imate reći?

Feigenberg.

Gospodine grofe! Vi znadete, da mi je uviek samo vaš interes bio na srcu. Poznajući vaš imutak i osobe, s kojima nam je bilo računati, bijah uvjeren, da će to, što želite, lako i brzo ići. Na žalost se donekle prevarih.

Grof.

To znam i sam najbolje!

Feigenberg.

Ja sam razabrao, da zviezda vaše presvietlosti ne smije više ostati u toj tmini. Na posljedku mora čovjek i na sebe misliti. Narod će se već jednom izbaviti iz toga škripca — on će i dalje živjeti, dočim će grof Paližna žalibože ipak jednom umrieti. Moramo se najprije brinuti za ono, šta nam je najbliže, — a što nam je bliže nego mi sami?

Grof.

Istina!

Feigenberg.

I tako obratih svoju pažnju samo na jedno, da postignemo onaj cilj, na koji vi težite. Toj ću uzvišenoj zadaći posvetiti cieli svoj skromni život i bit ću sretan, ako budem samo ljestvom, na kojoj će se grof Paližna popeti do žudjene visine, i koju će, kad bude gore, ako Bog da, uzeti k sebi!

Grof.

Vi ste pravi rodoljub! O čemu se dakle radi?

Feigenberg.

Ako gospodin grof dopusti, ja ću upotrebiti prispodobu. Uzmimo čovjeka, koji se želi popeti na visoko brdo. Od podnožja njegova ima dva puta pred sobom, koja oba vode bar prividno uz brdo. On odabere, recimo, lievi. U početku diže se put lagano gore, ali za čas postaje sve strmiji i gori, i vodi krivudasto oko cie-

loga brda. Putnik stane, zamisli se i pita sebe: „Je li to zbilja pravi put, kojim sada idem? Ne bi li ipak bilo bolje, da odaberem desni?“ I on se vrati natrag, podje desnim, utrtim putem, mećući svoje noge u stope predšastnika svojih, i za čas uzpne se na vrh brda. Ovo je moja prispodoba, gospodine grofe!

Grof.

A moral?

Feigenberg.

„Čini, što ne možeš propustiti“. To je moje mnienje. Ali ja sam samo neznatan novinar, dočim na vašu presvietlost gleda cieli narod. Moja je savjest posvema u mojoj vlasti, ali za vašu presvietlost ne znam, da li će vaš skrupulozni karakter dopustiti, da poslušate moj savjet.

Grof.

Ali zašto ne bih?

Feigenberg.

Drago mi je, što vaša presvietlost stvar ovako uzvišeno shvaća. Za veliki cilj treba i velikih odluka. Ja se smijem dakle nadati?

Grof.

Činite, što vam je drago, samo gledajte, da bude to što prije!

Feigenberg.

Ne mogu vam reći, gospodine grofe, kako me vaša privola usrećuje. Sad mogu vašoj presvietlosti sve priznati. Ja sam u ovo posljednje vrieme u Zagrebu vrlo oprezno prilike ogledao i svagdje se propitkivao. Uvjerih se, da bi se u mjerodavnim krugovima vrlo rado vidjelo, da stupite u vladinu stranku, jer ste vi jedini velikaš, koji je prema njoj u opoziciji.

Grof.

A kad bismo mogli imati pozitivan odgovor?

Feigenberg.

Nadam se, još danas!

Grof *(radostno)*.

Danas?!

Feigenberg.

Da, danas je bilo tajno vieće, u kojem se je viećalo, kakav bi položaj zauzela vaša preuzvišenost, stupi li u protivnu stranku. A budući da sam umolio, da se zaključak umah ovamo brzojavi, mogli bismo svaki čas saznati uspjeh.

Grof.

Vi ste divan čovjek! Ali na taj način ne valja nam ni časa počasiti.

Feigenberg.

Ja sam, predvidjajući to sve, pripreme već učinio. Već je složen novi broj našega lista sa promienjenim programom, pa se može svaki čas otisnuti.

Grof.

Izvrstno! Izvrstno!

Feigenberg.

Uvodni članak pod nadpisom: „Nama su pale mrene s očiju", napisao sam ja sam.

Grof.

Vrlo dobro!

Feigenberg.

Trebalo bi samo, da pod taj članak dodje još podpis koje obće štovane osobe, kojoj sviet vjeruje. Mundus vult decipi...

Grof.

Podpišite se dakle vi!

Feigenberg.

Oh, gospodine grofe, odviše ste prijazni, ali to ne bi mnogo pomoglo. Podpis mora biti od osobe, koja uživa u narodu ugled i povjerenje . . .

Grof.

Zar da ja sam . . .

Feigenberg.

Zašto da se vaša preuzvišenost uznemiruje? Što tražimo, imademo gotovo pred nosom! Taj članak neka podpiše vaš tajnik, gospodin Vojislav.

Grof.

On?

Feigenberg.

Da, ja sam ga u njegovu duhu i napisao. On je mlad i vatren, a ljudi mu vjeruju. Samo je pitanje, hoće li to gospodin Vojislav htjeti, on je vrlo značajan!

Grof.

Budite bez brige. Ja ću mu zapovjediti!

Feigenberg.

No, trebalo bi samo još i ostalu gospodu na to skloniti . . . Eto baš dolaze od dinera. To je najzgodniji čas! Sada ili nikada!

Grof.

Ja ću umah govoriti s njima, a vi budite tako dobri i dajte donieti šampanjca, mnogo šampanjca i to najboljega!

Feigenberg.

Neka bude vaša presvietlost spokojna, ja ću ga prije sam kušati *(ode)*.

(Grof pristupi k stolu i promatra novine.)

Osmi prizor.

(GROF PALIŽNA. — PINTEROVIĆ. — GLJIVARAC i GROF WIPPERSTEIN.)

(Grof Wipperstein, opazivši grofa samoga, podje k njemu i pozdravi ga.)

Pinterović *(dolazi s ubrusom oko vrata).*

Ah! To je bio Boga mi gospodski objed. Niesmo uzalud tako dugo na nj čekali *(sjedne).* Šteta, što niesu svako jelo dva puta nudjali!

Gljivarac.

Kako bi, kad ste vi već prvi put sve sebi na tanjur uzeli!

Grof.

Drago mi je, što su gospoda s mojom kuhinjom zadovoljna.

Gljivarac.

Ako je prosto jelo i brutalno, dobar diner ipak kriepi tielo, a pobudjuje duh. Ja sam to izkusio kod političkih objeda. Moje su najljepše uspomene napisane izmedju redaka raznih „menu-a". Ja ih sve spravljam.

Grof Wipperstein.

Pak ćete ih jednom objelodaniti pod nadpisom „Memoiri".

Gljivarac.

Ne rugajte se, gospodine grofe. Dobra je probava prvi uvjet zdravlju, kao što je dobar tek dokaz istoga, jer dok jedem, znadem, da živim.

Deveti prizor.

(Prijašnji. — BARUN VRANSKI.)

Barun.

Vrlo dobro! Kad čovjek umre, jedu ga i onako drugi.

Grof Wipperstein.

Ah, barun Vranski!

Barun.

Ja dolazim samo kao viestnik gospodja. One su upravo krenule ovamo, vodeći u slavlju svoga novog ljubimca, gospodina Löwya.

Pinterović.

Löwy! To ime sam već negdje čuo!

Barun.

Bez sumnje!

Grof.

To je slavni hipnotizer i antispiritista, koji je nedavno ovamo došao, pa se sad u svim salonima za nj otimlju. On je iz dobre obitelji i potječe iz Danske.

Barun.

Kao kraljević „Hamlet“.

Grof.

On je vrlo vješt. Groficu Idu n. pr. tako je hipnotizovao, da mu je sjela na koljena. On može i to učiniti, da ljudi najednom izčeznu.

Pinterović *(poluglasno).*

To bi bilo nešto za moju ženu Ciliku.

Grof.

Pozvah ga ovamo, da ovdje pokaže svoju vještinu, jer muževi znanosti uviek su dobro došli na mojem dvoru.

Barun.

Zar je sve ono znanost, što živi od lakovjernosti svojih suvremenika?

Grof Wipperstein.

Vi dakle ne vjerujete. da ima sablasti . . .

Barun.

Ja ne znam, ali mislim, da bi nam Hrvatima bilo mnogo potrebnije, da iz svoje zemlje sablasti tjeramo, nego da ih dozivljemo!

Deseti prizor.

(Prijašnji. — GROFICA. — LACI i GEJZA, zatim GROF PEPI. — LÖWY. — GORSKA. — DEDY. — LILI. — CECILIJA, a kasnije FRITZ.)

Grofica *(Laciu i Gejzi).*

Moja gospodo! Ja vas odpuštam! Hvala vam! *(za se).* Kakova mladež! Vojislavova poleta nema ni jedan.

Laci *(Gejzi).*

Kako si objedovao?

Gejza.

Zlo!

Laci.

Zlo? Kako to?

Gejza.

Bilo je toliko meni nepoznatih jela, pa dok sam gledao, kako će ih drugi jesti, odnesoše mi sluge tanjure.

Gorska *(dolazi sa Lili i Dedy, pa im tura nekoliko sladkiša u džep).*

Tako, djeco moja, ovo spravite za večeru!

Grof Pepi *(ulazi vodeći izpod ruke Löwya).*

Moja gospodo! Dozvolite, da vam ovdje prikažem slavnog učenjaka, gospodina profesora Löwya, kojemu se kod nas u Hrvatskoj tako svidja, da mu se ne će više ni otići!

Barun.

To vjerujem!

Löwy.

Gospodin je grof rekao istinu. Ja sam sretan, što sam došao u ovu liepu zemlju, u ovo cienjeno družtvo. Kad se na kolodvoru u Beču oprostih sa svojim prijateljima i štovateljima, začudiše se svi, što se usudih krenuti ovamo, jer u inozemstvu drži se Hrvatska zemljom divljaka. Ali ja mišljah: „smione Bog pomaže“. Meni,

koji sam prošao veći dio svieta, koji bijah u zemlji Eskima i Kozaka, ne će se ni medju Hrvatima ništa dogoditi. Medjutim kako je radostno bilo moje razočaranje! Mjesto divljih sela nadjoh gotovo posve civilizovanu zemlju sa gradovima, što su gradjeni na zapadnjački način. Dobri taj narod dočeka me ljubazno i oduševljeno, kao da mi se hoće zahvaliti, što sam došao. A što me je najviše veselilo, svuda, a osobito u Zagrebu, susretoše me glasovi milog moga njemačkog jezika, koji mojim ušima zvuči kao glazba Wagnerova. I s toga se veselim, što se je i meni podala zgoda, da štogodj učinim za kulturni razvitak ovoga darovitog naroda. Ustraje li i nadalje tako, ne će ga minuti krasna budućnost, a Zagreb postat će mali Beč, hvala budi sviestnoj aristokraciji, koja tako sjajno narodu prednjači!

Grof Wipperstein.

Vi ste odveć ljubazni!

Grof.

Hvala vam u ime hrvatskoga naroda!

Löwy.

Oh, gospoda precjenjuju moje rieči. Na meni je, da se zahvalim na ljubaznu dočeku. Ljubaznost domaćina sjetila me je opet krasnih časova, što sam ih sproveo nekad kod princa Walleskoga.

Grof Pepi *(zadivljeno).*

Vi poznajete princa Walleskoga?

Löwy *(nehajno).*

On me je počastio svojim prijateljstvom, dali smo si pače kod istoga krojača praviti odjeće.

Laci *(Gejzi).*

To je divan čovjek!

Gejza *(Laciu).*

I nimalo ohol!

(Laci i Gejza poklone se duboko Löwyu, koji im poklon odvraća.)

Grof Pepi *(koji je tražio etui s cigaretama u džepu, ali ga nije našao, klikne zlovoljno)*

Ah!

Löwy.

Što se je dogodilo?!

Grof Pepi.

Zaboravio sam u blagovalištu svoje cigarete!

Löwy *(izvadi etui s cigaretama).*

Smijem li možda ja ponuditi . . .

Grof Pepi.

Odveć ljubazno! Ah kako krasan etui!

Lowy.

Uspomena od ruskoga kraljevića. Štovano družtvo, moje vrieme vrlo je odmjereno, molim s toga dvojicu gospode i dvie gospodjice, da pristupe k meni!

Gorska *(Lili i Dedy).*

Idite, djeco moja, možda vam to pomogne . . .

Laci *(Gejzi).*

Ajdmo mi!

Gejza.

On je prijatelj princa Walleskoga!

Laci.

Koja čast za nas!

Cecilija *(Pinteroviću, drmajući ga).*

Idi i ti!

Pinterović.

Hvala, ja spavam i onako!

(Medjutim su Lili, Dedy, Gejza i Laci sjeli sred pozornice, a Löwy ih zakloni zastorom, što ga sluge donesu i tako stave, da se osobe u sredini ne vide).

Löwy.

Ja ću imati čast pokušati na ovom štovanom družtvu moć hipnoze, pa molim samo kratak čas, dok svoje priprave uredim *(ode za zastor)*.

Jedanaesti prizor.

(Prijašnji. — FEIGENBERG.)

Feigenberg *(dolazi uzrujano)*.

Gospodine grofe, sve je u redu.

Grof.

Dobro, dobro!

Feigenberg.

Ne valja nam više časiti, odgovor može svaki čas doći, onda mora sve da je gotovo!

Grof.

Ja ipak ne mogu sada . . .

Feigenberg.

Baš sada! Iza objeda su svi dobre volje!

Grof.

Ali ja moram u to ime držati i kratki govor, a ja još niesam imao kada da se pripravim.

Feigenberg.

Mislio sam i na to, gospodine grofe, pa sam ovdje zabilježio nekoliko misli, što ih vaša presvietlost možda misliti kani *(daje grofu komad hartije)*.

Grof *(čita)*.

Vrlo dobro!

Feigenberg.

Ja ću papir metnuti u svoj šešir, pak ću ga tako držati, da će ga moći gospodin grof čitati!

Grof.

Hvala vam! *(dade mu papir natrag.)*

Feigenberg.

Slavno družtvo! Mislim, da ću ovu kratku stanku, što je evo nastala, najbolje izpuniti time, da se ovdje u ime sviju nas presvietlomu gospodinu grofu zahvalim na ljubaznom dočeku, kojim nas je počastio, i da kliknem „Živio“ naš slavni plemeniti vodja, presvietli grof Paližna!

(Sluge donose šampanjca i nudjaju gostima.)

Svi.

Živio! Živio!

Feigenberg *(tiho grofu).*

Sad je najzgodniji čas.

Grof.

Mislite li? Budite samo blizu mene.

(Pinterović uzme od sluge dvie čaše šampanjca i metne ih kraj sebe na stol.)

Grof.

Slavno družtvo! Nepripravan kako jesam, dozvolite ipak, da nekoliko rieči prozborim *(tiho Feigenbergu).* Bliže!! Moja ljubav za taj narod, nadam se, da je poznata . . .

Razni glasovi.

Živio! . . . Dakako . . . Tako je!

Grof *(pokloni se).*

Moje zasluge spominjati krati mi moja čednost. Moji prijatelji ih poznaju. Ali narod je nezahvalan. Izpitujući svoj dosadašnji rad, razabrah, da ne udarismo pravim putem. Mi stojimo osamljeni kao hrast sred polja. Samoća ubija! Treba se držati šume!! S toga nam treba tražiti zaštite kod jačih u ovoj zemlji. Istina je, da nas je do sada od njih dielilo neko malo nesporazumljenje.

Gljivarac.

Bili smo protivnici!

Grof.

Ali u politici se nazori mienjaju, već Preradović je rekao . . .

Feigenberg.

„Stalna na tom svietu samo miena jest".

Grof.

Uz jake bit ćemo i mi jači! Sami ne možemo ništa. Složimo se dakle s njima!

Feigenberg.

Audiatur et altera pars!

Barun.

Grofe! Ta to znači napustiti svoj narod!

Grof.

Svatko je sebi najbliži!

Barun *(bolno).*

To vidim!

Feigenberg *(spravi papir u džep, pošto je grof svršio).*

Ja sam u novinama ovu „samospoznaju" već saobćio. Treba samo da još i gospoda stranke pristanu. . . .

Grof Pepi.

Meni je svejedno. Molim vatre!

Grof Wipperstein.

Ja sam uviek s jačima, jer jači čine i onako što hoće.

Gljivarac.

Ja sam doduše protivnog političkog mnienja, ali ja ću ipak pokazati, da štujem svačije uvjerenje, pa ću i nadalje ostati uz vas kao vaš štovatelj.

Grof.

I odvjetnik!

Gljivarac *(duboko se pokloni).*

O molim!

Feigenberg *(tiho grofu).*

A Pinterović?

Grof.

On spava. Pustite ga. On je i onako uviek s nama.

Feigenberg *(dignuv čašu).*

Moja gospodo! Pošto je dakle predlog gospodina grofa oduševljeno primljen, slobodan sam, da mu kao predstavnik javne štampe u ime naroda izrečem zahvalnost! Stupao i nadalje trnovitom stazom uvjerenja i pravednosti na diku svoje domovine, na radost svojih prijatelja!

Svi *(osim baruna).*

Živio! . . . Tako je!

Grofica *(ogrliv grofa, tobože tronuta).*

Sine moj!

Feigenberg.

Moja gospodo! Pravo veli pjesnik: „Za dom tek živi, tko je umro za nj!“ Ljubav k domovini . . . . *(hoće dalje govoriti, ali u taj čas digne Löwy zastor kliknuv: Jedan, dva, tri, i svi se okrenu onamo. U sredini sjede Laci i Lili, Gejza i Dedy zagrljeni).*

Svi.

Ah!

Löwy.

Neka se slavno družtvo izvoli uvjeriti, da su gospodjice i gospoda zbilja uspavani!

Svi.

Ah! Divno! Krasno!

Gorska *(ushićeno).*

Moje kćeri u njihovu naručaju. Sad su ih kompromitirali, sad će ih ipak morati oženiti! *(Löwy-u)* Probudite ih!

(Svi povladjuju Löwyu, koji stoji u sredini, pa se na sve strane duboko klanja.)

Feigenberg *(koji je htio da dalje govori, ali ga nitko ne sluša).* Moja gospodo . . . Ljubav k domovini *(okrene se gnjevno prema Löwy-u)* Prokleta konkurencija!

(Zastor se spušta.)

TREĆI ČIN.

Prvi prizor.

(Sve osobe ostaju kao na svršetku drugoga čina, samo su LILI i DEDY, LACI i GEJZA opet na svojim prijašnjim mjestima.)

Löwy *(stoji sprieda do grofice i poljubi ju u ruku).*
Gospodjo grofice!

Grofica.

Što, vi već odlazite?

Löwy.

Dužnost me zove. Moram večeras na kolodvor, jer dobih poziv od rumunjskoga kralja, da na njegovu dvoru priredim jednu seancu.

Grofica.

Onda vas ne ću dulje zadržavati, jer kraljevi niesu vični čekati. Ali na povratku, nadam se, da ćemo vas opet vidjeti!

Löwy.

Budite sjegurni, gospodjo grofice!

Lili.

Vi zbilja odlazite! Šteta! Mi smo se svi tako dobro zabavljali . . .

Dedy.

Vi nam morate dati svoju fotografiju, . . . hoćete li?

Löwy.

S mjesta! *(izvadi fotografiju iz džepa)* Želje tako krasnih gospodjica meni su zapovied!

Dedy *(pokazujući Lili fotografiju).*

Gledaj Lili! Koliko redova! Kano kod kotiljona.

Lili.

Ah, molim, napišite nam nešto na nju!

Gorska.

Ali Lili!

Löwy.

Vrlo rado! *(izvadi iz džepa olovku, pa tom zgodom baci navlaš na tle velik prsten, kao da mu je pao s prsta, napiše, dok se Lili prigne za prstenom, nešto na fotografiju i dade ju Dedy.)* Izvolite!

Lili *(koja je prsten digla).*

Ah taj krasni prsten, gotovo ste ga izgubili!

Löwy.

Hvala gospodjice! On mi je vrlo drag, jer je dar kralja belgijskog! *(poklonvši se)* Milostive gospodje! . . . Moja gospodo! *(odilazi. Grof Pepi ga prati do izlaza).*

Barun *(gledajući za njim).*

Taj mora da je tvorničar karata, jer poznaje sve kraljeve!

Drugi prizor.

(Prijašnji bez LÖWYA.)

Lili *(Dedy).*

Daj brzo ovamo! Što ti je napisao?!

Dedy *(čita lagano).*

Duh znanosti gubi se u tmini!

Grof Pepi.

To je divan čovjek!

Grof Wipperstein.

Bože moj, kolik napredak, kolika prosvjeta! Pred

trideset godina, što se je znalo o sugestiji ili o silovitom uspavanju?

Barun.

Onda je ovo potonje bilo samo monopol loših pjesnika!

Grofica.

Istina je! Krasno je naše doba. Koji komfort i prosvjeta, pa svi ovi izumi, svi ovi obreti! Ja samo žalim, što se niesam rodila sto godina kasnije!

Grof Pepi *(tiho barunu).*

Bila bi za trideset godina mladja!

Grofica.

Kako će onda tek izgledati sviet?

Gljivarac.

Da, to je doba prosvjete i napredka! Vrieme uzkih pojmova izčezava, kao svagdje tako i kod nas! Naša se zemlja razširuje, dobiva novih imena! Pojam „uže“ domovine gubi sve većma svoju vriednost. Svi ljudi su braća!

Grof Wipperstein.

Kosmopolitizam, to je geslo budućnosti.

Grof Paližna.

Ubi bene, ibi patria!

Grof Wipperstein.

Čovjeku pripada cieli sviet, čemu da se veže na grudu zemlje?

Barun.

Oh ne! Vjerujte mi! Ljubav domovine nije prazna rieč, ona imade dubok korien u našem srcu, u cieloj naravi. Ta koliko nam se dokaza za to danomice nadaje u samoj prirodi? Sjetimo se samo male lastavice, koja milje i milje, gore i mora preleti, samo da opet ugleda

svoje gniezdo, a često i da u njemu umorna od dugog leta pogine!

Gljivarac.

Da, ali lastavice su bedaste ptice!

Barun.

A mi razboriti ljudi! To sam posve zaboravio!

Treći prizor.

(Prijašnji. — VOJISLAV.)

Grofica.

Ah, eto gospodina Vojislava! *(Vojislavu)* Vi dolazite po četvorku, za koju me angažovaste?

Grof Pepi *(tiho barunu).*

Ili bolje, za koju je ona njega angažovala!

Vojislav.

Na službu, gospodjo grofice! Upravo je dan znak!

Grofica.

Ne vidjeste li grofice Valerije?

Vojislav.

Milostiva gospodjica ostavila je umah iza plesa dvoranu! Ćutila se nešto bolestnom!

Grof Wipperstein.

Da joj se nije što dogodilo?!

Grofica.

Pustite ju, ona ima često takove hire. Ja ću već s njome govoriti. Moja gospodo! Vršite svoje dužnosti! A vi, grofe, à la tête, vi ste naš maître de danse!

Grof Wipperstein.

Da, ja ću plesati, premda će mi moje drhtavo srce kod toga priečiti.

Grof Pepi *(tiho barunu).*

I njegove drhtave noge!

(Družtvo se sprema u dvoranu.)

Grof Paližna *(Gljivarcu).*

Smijem li vas moliti za vis à vis?

Gljivarac.

Kod plesa?

Grof Paližna.

Ne, kod macao-a!

(Cielo se družtvo uputi u susjednu dvoranu, odkud se čuju zvukovi četvorke.)

Četvrti prizor.

(BARUN VRANSKI. — PINTEROVIĆ.)

(Iz susjedne dvorane čuje se gdjegdje glas grofa Wippersteina, koji promuklim glasom daje pojedine komande za četvorku.)

Barun *(pristupi k Pinteroviću, koji je u svojem stolcu zadriemao, pa ga potrepta po ramenu).*

Gospodine! Vi ne plešete?

Pinterović *(prene se).*

O da, ali ja ne znam!

Barun.

Tim bolje — bar ćemo malko zajedno brbljati. Vjerujte mi, da me je vrlo radovalo, što vas upoznah!

Pinterović.

I mene!

Barun.

Vi ste slobodan čovjek, a to je u našoj zemlji velik kapital.

Pinterović

Dakako!

Barun.

Vi ste nezavisni u svojem radu i mišljenju, činite, što vas je volja . . .

Pinterović.

Da, to jest, moja žena . . . Cilika!

Barun.

Energična je gospodarica.

Pinterović.

To i Bog znade!

Barun.

Tako i treba. U domu ima žena, u svietu muž prvu rieč . . . Vi ste glava svoje obitelji, vi ste joj predstavnik pred svietom . . .

Pinterović.

Da, donekle!

Barun.

Uz to ste bogati, ugledni, imadete u svojoj okolici upliva.

Pinterović.

Da, ja sam kapetan vatrogasaca!

Barun.

Po cielom svom položaju vi ste zvani, da u javnosti djelujete za svoj narod, za svoju domovinu, ta vi ju bar ljubite!

Pinterović.

To se razumije! *(ponosno)* Ja sam Zagorac! Moje su čaše najveće u cieloj okolici.

Barun.

Vi ste i zastupnik u saboru?

Pinterović.

Da!

Barun.

Kao takovu često vam se je nadala prilika, da branite narodne probitke!

Pinterović.

Dakako — ja sam i uviek glasovao sa grofom Paližnom.

Barun.

Da, on je vaš politički vodja! Ali jeste li uvjereni, da vas on vodi pravim putem!

Pinterović.

Dakako, on nam je to sam rekao.

Barun.

Dobro, — ali ako se grof najednom predomisli?

Pinterović.

To nije moguće!

Barun.

Možda ipak! Ako mu jednom na um pane, da ide u buduće samo za svojim osobnim ciljem, jer je „svatko sebi najbliži“, pa ako svojemu narodu okrene ledja, hoćete li ga i onda sliediti?

Pinterović.

Toga on ne će učiniti!

Barun.

Da, jer je to već učinio ove večeri, ne bijaste li nazočni?

Pinterović.

Ne znam, ja sam vam malko zadriemao...

Barun.

Eto vidite! To znači „prespavati povjest“, kako bi gospodin Feigenberg rekao!

Pinterović.

Da, ali to bi bilo grozno! Mi smo ga do sada svi sliepo sliedili i držali ga svojim vodjom! Što će biti sada?

Barun.

Vaši će se putovi naravno razilaziti. Ljubav domovine mora da je uzvišena nad sve osobne probitke...

Pinterović.

To je istina, ... ali to će težko ići.

Barun.

Što vas veže uz grofa?

Pinterović.

Mnogo. Prije svega on mi je mnogo novaca dužan!

Barun.

Ako je tomu tako, on je kud i kamo više ovisan o vama nego li vi o njemu!

Pinterović.

To je istina, ali on mi je obećao i plemstvo!

Barun.

Zar je vama kao razboritu čovjeku toliko stalo do ovih naslova!

Pinterović.

Meni je to i onako svejedno, uz to sam po materi turopoljske krvi, ali moja žena Cilika . . .

Barun.

Vrlo je odvažna gospodja . . .

Pinterović.

Da — žalibože!

Barun.

Pokažite, da ste gospodar i glava obitelji i da je vaša volja sveta!

Pinterović.

Pak moj sin Laci i moj nećak Gejza tako su otmeni i priučeni drugovati sa kavalirima . . .

Barun.

I praviti velike dugove.

Pinterović.

Žalibože . . . Što bi oni na to rekli?

Barun.

Niesu li oni dužni slušati vas kao svoga odgojitelja?

Pinterović.

To sam im već rekao, ali oni su mi odgovorili, da to nije više moderno!

Barun.

Moderno! Tiha sreća obiteljska ne ovisi hvala Bogu o modi; ona će ostati u svojem vječnom pravu, dok bude medju ljudima srca i ljubavi. Naš dom neka bude tvrdjavom našom!

Pinterović.

Da, tako je i moj otac govorio, ali današnja mladež...

Barun.

Udarila je u druge žice, žalibože! Zato smo tako daleko i došli. U prvoj mladosti većinom kicoši i kavaliri, troseći i gubeći svoje vrieme na raznim zabavama, postaju iznemogli starci, kad bi imali biti u naponu svoje snage. Vrieme ideala, za koje im mladost daje dvostruke snage, potratiše u bahantskim zabavama — u lažnom prenavljanju, i diveći se, kad nemaju svojih — tudjim konjima! O prvim muževima ovoga naroda, o velikim njegovim kulturnim stečevinama, ne znadu često ni polovinu onoga, što o posljednjem kljusetu grofa N. N. Pak kad nadodje zbilja života, kad ih snadju brige i skrbi, kad nastane potreba, da se brinu za cielu obitelj, što biva? U njihovim izubijanim moždanima jedva ima toliko najprimitivnije naobrazbe, da zadobiju s pomoću visoke protekcije koje kukavno mjesto, dakako prodavši i svoje uvjerenje i svoju slobodu! Tu onda nastoje hinjenim smieškom i utiskujući se u otmeno družtvo, koje tihim priezirom milostivo prima njihovo robsko laskanje, zavarati sviet o svojem ništetnom položaju, o svojoj kukavnoj eksistenciji! No svaki ozbiljan čovjek prolazi mimo njih samo s priezirom i gnušanjem, jer su za pravo ne samo družtvene, nego i moralne ništice. I takva da postanu vaša djeca? Ta i odveć imademo tih ništica u zemlji, treba nam napokon misliti i na jedinice!

Pinterović.

Vi zborite pravo!

Barun.

A vas samoga što može još dulje vezati uz ovu kuću, uz ovo družtvo, koje nije vaše? Vi ste odveć razboriti, a da ne biste sami shvaćali svoj nedostojni položaj u ovoj kući. Ovo družtvo opasano predsudama prošlosti i poričući sav moderni razvoj socijalnog pitanja, nikada vas ne će držati sebi ravnim, jer imadete sve, što ste stekli, zahvaliti sebi, a ne svojim pradjedovima. U ovim krugovima vriedi samo prošlost, od nje živu! Pa na posljedku nieste li vi ugledna osoba u svojoj okolici, bogat vlastelin, narodni zastupnik . . .

Pinterović.

Kapetan vatrogasaca!

Barun.

Treba vam samo savjestno vršiti dužnost svoju i uspjeh je siguran. Sviet će vas cieniti i štovati, jer će vidjeti, da ste posvetili svoj život jednoj svrsi, jednomu cilju i da ste sve postigli po sebi samome! A oni, koji su negda s priezirom mimo vas prolazili, morat će sada da skidaju kapu pred vama, jer će im, ako ništa drugo, a ono bar vaša samosviest imponovati.

Pinterović.

Vi ste divan čovjek! Tako još nije nitko sa mnom govorio! Oh meni padaju mrene s očiju! Da, sve će se to promieniti; mi ćemo opet kući na svoje imanje, moja žena će opet kuhati, ja ću paziti na krumpir, a moja djeca će u školu. Ja ću opet uživati u svom liepom kućanstvu i bit ću gospodar u svojoj kući. A mojoj ženi ću reći, ja ću joj reći . . . što, to još sam ne znam, ali da ću joj nešto reći, to mi možete vjerovati i to odmah! *(hoće da ode na desna vrata, kojima se ide u blagovalište.)*

Barun.

Kuda ćete! Ta ovud se ide u blagovalište!

Pinterović.

Znadem! Ja idem najprije, da nešto malko gucnem. A vama još jednom hvala, hvala! *(poljubi ga)*. To će biti najžešće kreševo za cielo vrieme mojega braka! S Bogom! *(odlazi bučno na desno.)*

Peti prizor.

(BARUN VRANSKI. — GROFICA PALIŽNA.)

Grofica.

Čini se, da je gospodin Pinterović danas vrlo dobre volje!

Barun.

Pogodiste, grofice, on upravo namjerava, da na se obuče drugoga čovjeka!

Grofica.

To mu zaista ne će škoditi. Ali zašto vi, barune, ne dodjoste u dvoranu. Grof je krasno arangirao četvorku, bilo je pravo veselje.

Barun.

Ja izvrših medjutim dobro djelo, a i to je zabava.

Grofica.

Razumijem! Valerija je bila ovdje!

Barun.

Nije, — ja ju niesam vidio iza posljednjega plesa.

Grofica.

Vi dakle još ne govoraste s njome?

Barun.

O da! Mi smo postali dobri prijatelji.

Grofica.

Kako me to veseli!

Barun.

Grofica mi je pripoviedala mnogo o svojem životu i o ubogoj svojoj majci. . . .

Grofica.

I tom zgodom. . .

Barun.

Upoznah posve njezinu veliku, plemenitu dušu. Oh, ona zaslužuje, da bude jednom sretna.

Grofica.

Govoraste li s njome i o toj sreći?

Barun.

To je tajna srca njezina, u koju ja nemam prava da diram, ni kao prijatelj.

Grofica.

Kao prijatelj možda ne, ali kao zaručnik!

Barun.

Grofice, vi mislite! . . .

Grofica.

Bože moj, ta o tom se radi. Vi ljubljaste jednom njezinu majku . . .

Barun.

I zato mislite, da kušam svoju sreću kod kćeri?

Grofica.

Ta ona joj je tako slična!

Barun.

Baš zato, jer ljubljah njezinu pokojnu majku, mogu nju ljubiti samo kao — otac! O grofice! Ljubit ću ju, kao da mi je kći, kao da mi je sestra!

Grofica.

I to je sve?

Barun.

Ja vas ne razumijem.

Grofica.

To je vrlo plemenito, ali Valerija je odrasla djevojka. Kad se uda, u svojem će mužu već naći svoga naravnog zaštitnika i prijatelja, pa s toga se mora na vašoj očinskoj ljubavi zahvaliti.

Barun.

Vidim, grofice, da su vas moje rieči uzrujale!

Grofica.

Ja mišljah, da ćete moju susretljivost drugčije shvatiti!

Barun.

Ja činim samo svoju dužnost, grofice, i sve, što želim, jest, da bude Valerija jednom tako sretna, kako i zaslužuje, pa s toga se nadam, da ćete i vi kod njezine udaje paziti i na glas srca njezina, jer baš vama, grofice, bit će možda poznato, koliko boli i nesreće nastaje u braku bez ljubavi!

Grofica.

Mi ćemo vršiti svoju dužnost, barune, o tom budite uvjereni; kad smo ju odgojili, znat ćemo joj i njezinu sreću osigurati, a za vaš dobri savjet hvalim vam najiskrenije!

Barun.

Gospodjo grofice! Ja vidim, da su vas moje rieči uzrujale. Ja sam se nadao, da će moja molba izazvati saučešće, a ne ironiju. Ne ću da vam dulje smetam! *(pokloni se i hoće da ode.)*

Grofica.

Ali barune! Mi ostajemo prijatelji! Ples me je nešto uzrujao! Izvinite! *(pruži mu ruku, koju on poljubi.)*

Barun.

Gospodjo grofice! *(ode poklonivši se.)*

Grofica *(gledajući za njim).*

Kakav moral!

Sesti prizor.

(GROFICA PALIŽNA. — GROF PALIŽNA.)

Grof *(ulazeći s cigaretom u ustima.)*

Jesi li govorila s barunom?

Grofica.

Da!

Grof.

Pa? Je li zaprosio Valeriju?

Grofica.

Nije, on ju samo ljubi . . .

Grof.

Izvrstno!

Grofica.

Kao da joj je — otac!

Grof.

Ah, to su fraze — za to sam ja ovdje, ja sam njezin otac, ja bar mislim, da . . .

Grofica.

Dakako — kraj kreposti pokojničine . . .

Grof *(baci zlovoljno cigaretu).*

To je vrlo kobno! I baš takovi ljudi, kao taj barun, moraju imati novaca, a mi, koji imademo toliko dara za život, sjedimo tako rekavši na cjedilu!

Grofica.

Pomisli, da smo i mi negda bili bogati . . .

Grof.

Kada je to bilo! Što nam to sada koristi! Sad smo preko ušiju zaduženi. To raskošno kućanstvo, tvoje velike potrebe . . .

Grofica.

Da, ali sjeti se i toga, koliko si ti novaca potrošio u Pešti i Beču kod kartanja i drugih još gorih zabava!

Grof.

Pustimo to! Priznajem, da sam bio lakouman. Čemu da gubimo vrieme spočitavanjem. Moja zadnja nada bila je udaja Valerijina. Time sam mislio primiriti vjerovnike, a sada nam je Vranski pomrsio račune!

Grofica.

Ti zaboravljaš, da je tu Wipperstein. On je pjesnik, idealista u najljepšim godinama.

Grof.

Ne zavaravaj sama sebe! Valerija može samo ljubiti sanjara, kakva je i ona sama, pa ako to nije Vranski, onda to može biti samo . . .

Grofica

Tko?

Grof.

Vojislav!

Grofica.

Ha, ha, ha! Što ti ne padå na um!

Grof.

Ništa nije nemoguće. Bilo je već grofica, koje su ljubakale sa svojim lakajima . . .

Grofica.

Sinko!

Grof.

A Vojislav ne nosi ni livreé.

Grofica.

Vojislava se ne boj. On je svoj pogled digao drugamo!

Grof.

Kako to misliš?

Grofica.

Zar ti misliš, da će mladić poleta Vojislavova, pun samosviesti i ambicije, pokloniti svoje srce neznatnoj ladanjskoj djevojci, kao što je Valerija. Na više teži njegov duh, na visini družtva njegovo je mjesto!

Grof.

Majko! Vi govorite o njemu entuziazmom, koji mi zadaje briga.

Grofica.

Sine!

Grof.

Sve na svietu mora imati svoje granice, i — vaša mladost! Pomislite, da je već dugo tomu, što vam je bilo — trideset godina!

Grofica.

Žalibože! Na to me ti ne trebaš sjećati!

Sedmi prizor.

(Prijašnji. — VOJISLAV.)

Vojislav.

Gospodine grofe, . . . gospodjo grofice . . .

Grof.

Ah, vi ste to, . . . Vojislave?

Vojislav.

Vi ste me pozvali, gospodine grofe!

Grof.

Da, imam s vama govoriti *(prama grofici)* na samu!

Grofica.

Dobro. Ostavljam vas! *(pruživši Vojislavu ruku)*. Do vidjenja, gospodine Vojislave! *(ode)*.

Grof *(gledajući za njom)*.

Stara koketa!

Osmi prizor.

(GROF PALIŽNA. — VOJISLAV.)

Grof.

Hvala vam, Vojislave, što ste, ostavivši veselo družtvo, pohitili ovamo.

Vojislav.

Presvietli gospodine, vaše su mi želje — zapovied . . .

Grof.

Vojislave, vi znadete, da vas vrlo volim!

Vojislav.

Vi ste mi, presvietli gospodine, podali toliko dokaza svoje velike ljubavi, da bih bio najnezahvalniji stvor na svietu, kad bih se usudio o njoj posumnjati.

Grof.

Hvala vam! *(pruži mu ruku)* Vi ste čestit mladić... Vi poznajete moj dosadašnji rad i baš o tom htjedoh govoriti s vama. *(Ponudi mu rukom mjesto, upali cigaretu i sjedne udobno u naslanjač).* Vi znadete, da je politika vrlo promjenljiva stvar. Poput diplomacije ima vazda računati s prilikama i prema njima udešavati svoj rad.

Vojislav.

Od Tayllerandа do Bismarka bijahu barem svi političari toga mnienja.

Grof.

Vrlo dobro! Kod politike je glavno, da čovjek imade cilj pred očima.

Vojislav.

Svakako!

Grof.

Eto vidite! I meni je do toga, da postignem cilj, na koji težim. Ali to nije laka stvar. Ja razmišljah o tom i uvjerih se, da način, kako sam do sada radio, nije

bio pravi, jer tako radeći još bih mogao deset godina čekati, da dodjem do svrhe.

Vojislav.

Veliko djelo treba vremena . . .

Grof.

Ne, meni treba brže pomoći. I stoga odlučih taj svoj rad promieniti ili bolje — popraviti!

Vojislav.

Kako to mislite, gospodine grofe?

Grof.

Bože moj, ta to je posve jednostavno. Mi napuštamo svoj dojakošnji položaj, pak nam treba prema tomu i svoje daljnje držanje udesiti. Ja ostavljam svoju stranku, dosta me je novaca i vremena stajala, pak ću opet zauzeti svoje staro mjesto i združiti se s onima, koji imadu vlast u svojoj ruci.

Vojislav.

Gospodine grofe, ta vi time ostavljate svoju domovinu, svoj narod, koji je s čvrstom vjerom upirao svoj pogled u vas, nadajući se od vas sreći i pobjedi.

Grof.

Ali što ću ja osamljen? Vi znadete, da je cieli naš stalež drugoga mnienja. Od cieloga plemstva ja sam jedini, što sam se dao zavesti na takav pokušaj. Pa kakva mi je za to bila nagrada, kakva zahvalnost naroda? Ni kod izbora ne glasovaše za me!

Vojislav.

Budućnost će vas zato nagraditi, povjest će vam ovo priznati.

Grof.

Od toga se ne živi, dragi moj. Moja odluka je nepokolebiva.

Vojislav.

Oh ne, gospodine grofe, vi ne ćete svoga naroda, vi ga ne možete ostaviti na cjedilu. Ta u njem se rodiste, iz njega nikoste, u njegovu krilu spoznaste prvi put krasote svieta i svemira, u njegovu jeziku učiste izgovarati prve rieči, u njegovoj zemlji diže se ponosito stoljetni grad vaših predaka, vidljivi znak njihove slave i moći. Ovu zemlju oni oplodiše krvlju svojom, umirući za slobodu i prava svojega naroda, a iz te krvi zar da nikne korov i drač! O da mogu sada kao vama doviknuti i svim vašim drugovima, cielomu našemu plemstvu: „Ostanite vjerni svojoj domovini, svojim predjima. Ne tražite ljubavi u tudjinstvu, koje vas priznaje, samo dok vas treba, tražite ju na grudima svoje prave majke, na grudima domovine, koja jednako ljubi sve sinove svoje. Budite jedno sa narodom svojim, pozlatite opet imena svoja sjajem imena narodnjega i bit ćemo opet, što smo nekada bili. Bog je u vaše ruke metnuo moć i blago, da ga upotrebljavate na korist svojega naroda, koji će jednom i od vas tražiti računa! O sjetite se rieči pjesnika našega i „kajite se, dok imade dana“ — kajite se, dok ne će biti prekasno i za kajanje i za — oproštenje!

Grof.

Vi ste sanjar! Samo sada nemojte se podavati sentimentalnosti! Treba nam ozbiljno govoriti. Prije svega moramo ovaj prielaz u novinama protumačiti, a to ćete vi napisati!

Vojislav.

Ja?

Grof.

Da. — Feigenberg veli, da sviet toliko vaše članke cieni, jer su puni uvjerenja. Vama će najprije vjerovati;

Vojislav.

Gospodine grofe, ja sam doduše ubog, ali moja ruka nije nikad nešto napisala, čega bi se moje srce stidjeti moralo.

Grof.

Što mislite time reći!

Vojislav.

Da bih ja, kad bih takav članak sada napisao, udario sam na sebe žig vjerolomstva i izdajstva, da bih se sam učinio huljom!

Grof.

Vi valjda tim poklikom ne kanite reći, da je beznačajno, što ja od vas tražim. Al mislio sam, da će i vama jednom gospodstvo ući u glavu. Dobro dakle, radite samo svojom glavom, moj gospodine, i budite slobodni, ali od mene ne nadajte se više ni prijateljstvu ni podpori!

Vojislav.

Gospodine grofe! Kad sam k vama u službu došao, učinio sam to radostno i dragovoljno, jer me je vodila nada, da ću po vama služiti svojemu narodu. Istina, ja sam vam onda u najam dao svoj um i svoju ličnu slobodu, a vi ste me za to plaćali. Ali svoje vam *savjesti* ne prodadoh. To je moje blago, što se nikakvim novcem kupiti ne može, ma kako siromašan bio. Ja sam u vašoj službi tražio više vaše ljubavi, nego vaše podpore, pa kad sam, kako se čini, bez svoje krivnje onu prvu izgubio, to se dragovoljno odričem i ove druge.

Grof.

Vi mi dakle odkazujete svoju službu?

Vojislav.

Nakon svega, što se je zbilo, razabrat ćete, gospodine grofe, i sami, da mi ništa drugo ne preostaje!

Grof.

Da, ja to podpuno shvaćam. Vi ćete ostavku dobiti, moj gospodine, to vam je sigurno! *(ode).*

Deveti prizor.

(VOJISLAV. — GROFICA PALIŽNA.)

Vojislav *(sjedi zamišljen u naslanjaču).*

Grofica *(udje lagano, tiho se približi Vojislavu i metne mu ruku na rame).*

Što vam je, moj prijatelju, tako ste mi zamišljeni?

Vojislav *(digne se brzo).*

Ah, gospodjo grofice, oprostite!

Grofica.

Što da vam oprostim, dragi moj? Al vi ste tako žalostni i uznemireni. Pripoviedajte, što se je dogodilo

Vojislav.

Ah malenkost, gospodjo grofice. Ja ostavljam ovaj dvor.

Grofica.

Što?

Vojislav.

Gospodin je grof primio upravo moju ostavku.

Grofica.

To nije moguće! A zašto?

Vojislav.

Gospodin je grof tražio od mene, da zatajim svoju vjeru, svoje uvjerenje . . . i to na način, kojemu bih se bio najmanje nadao.

Grofica.

Ah politika vas je dakle razdvojila. To sam mislila! Dozvolite, ja ću s njime govoriti, mene je uviek slušao.

Samo mi morate razložiti, o čem se radi, i sve će biti dobro!

Vojislav.

Kako je plemenito srce u vas, gospodjo grofice!

Grofica.

Meni je drago, ako vas time mogu obradovati. Uz to je i moja želja, da ostanete ovdje, jer ja vas vrlo cienim, Vojislave!

Vojislav.

Gospodjo grofice, vaša me dobrota postidjuje, tim više, što ne znam, čime sam ju zaslužio.

Grofica.

Ah i vi ste dakle koketni. Ja sam vam uviek bila sklona! Vaše otmeno držanje, vaš polet, vaša mladost...

Vojislav.

Oh, gospodjo grofice!

Grofica.

Vama se dakle ovdje svidja?

Vojislav.

Kako sam od ranoga djetinjstva osamljen u svietu, držah ovaj stari dvor gotovo svojim domom!

Grofica.

A zar vas kraj svega toga ni jedno drugo čuvstvo ne veže uz dvor?

Vojislav.

O da! Čuvstvo duboke zahvalnosti za sve one liepe časove, što sam ih ovdje proživio!

Grofica.

I to je sve?!

Vojislav.

Kako to mislite, gospodjo grofice...

Grofica.

Zar je samo čuvstvo zahvalnosti, što vam je ovu kuću učinilo drugim domom? U vašim je godinama srce vično jačim čuvstvima i strastima! Govorite iskreno!

Vojislav.

Što da vam velim, gospodjo grofice?

Grofica.

Zar vam ja tek moram odkrivati vaše tajne? Ili ste vi jedini iznimka, koja svjedoči protiv ljudske ćudi, protiv naravi?

Vojislav.

Ja ne razumijem . . .

Grofica.

Dakle, vi nieste samo učenjak, nego i — svetac! U vašem srcu nema dakle mjesta ljubavi!

Vojislav.

Ljubavi?

Grofica.

Ah vi ste porumenjeli, vi me razumijete! Da, ljubavi, moj gospodine! Čemu varati sebe i druge, kad se istinita čuvstva ipak zatajiti ne mogu?

Vojislav.

Gospodjo grofice!

Grofica.

Vaš vam prosvjed ništa ne pomaže. Vaša je tajna odkrivena, sjednite ovdje do mene, tako — i izpoviedajte se, jer Bog zna, ne ću li vam ja pomoći do vaše sreće *(ona sjedne na divan, ponuka Vojislava, da sjedne na tabouret do nje i primi ga lako za ruku).* Vi dakle ljubite? Ne, gledajte mi u oči! Tako! Ako i šutite, vaš vas pogled odaje. Ja ne ću pitati, tko je vaš ideal, jer mi ga i onako odati ne ćete. Ona je ovdje na dvoru, je li? *(Vojislav povladjuje glavom.)* Znade li ona za vaše čuvstvo?

Vojislav.

Da — to jest ja mislim, da ga bar pogadja od danas!

Grofica.

Vi joj još nieste o tom govorili?

Vojislav.

Oh, kako bih se usudio!

Grofica.

Ona je dakle visoka roda i vi se bojite, da bi vas odbila?

Vojislav.

Medju nama je duboki jaz, koji se ničim ne da premostiti. Ostavljajući ovaj dvor, ostavljam i nju za uviek!

Grofica.

Zar ste već tako malodušni, tako puni priegora, a još ste tako mladi! Koliko vam ima godina?

Vojislav.

Dvadeset i dvie, gospodjo grofice.

Grofica.

Ah — koliko mladosti! To su godine borbe i ideala. Vi se morate pouzdati u sebe i boriti se!

Vojislav.

O, da je siromašna i meni ravna, ni časka ne bih časio, odkrio bih joj srce svoje i odveo bih ju u svoj dom, da s njome podielim siromaštvo svoje!

Grofica.

I da se onda medjusobno natječete u gladovanju, je li? Tko će na to misliti! Brak je grobnica ljubavi, osobito kod siromaha.

Vojislav.

Eto vidite i sami, koliko su smioni bili moji snovi!

Grofica.

Zar je samo brak jamstvo sreće?

Vojislav.

I vi dakle mislite, gospodjo grofice, da me ona ne bi odbila, da me ne bi prezrela?

Grofica.

Vi ste veliko diete. Kao da vaša mladost nije takodjer prednost? Kušajte samo svoju sreću, a ja bih vam gotovo uspjeh zajamčila!

Vojislav.

Kako je veliko srce u vas!

Grofica.

Da, to mi je uviek i moj muž govorio.

Vojislav.

Kako da hvalim nebesima za njihovu dobrotu? U času, kad mišljah, da je sve propalo, kad izgubih svoga prijatelja, nadjoh u vama tako brzo opet prijateljicu! Oh hvala vam, hvala! *(poljubi joj ruku.)*

Grofica.

Ha, kako taj cjelov gori! Dosta, dragi moj, vi ćete me zadušiti, a onda vam ne bih više pomoći mogla! Vi sada ne ćete ostaviti naš dvor, ja ću govoriti sa grofom, on će već svoju pogrješku shvatiti.

Vojislav.

Kako ste dobri! Ja svoju sudbinu polažem u vaše ruke!

Grofica.

To možete mirne duše.

Vojislav.

I vi ćete govoriti za me?

Grofica.

Kod mojega sina, dakako.

Vojislav.

I kod nje!

Grofica.

Kod nje, kod koga?

Vojislav.

Kod one, koju ljubim, o kojoj smo govorili.

Grofica.

To sad nije potrebno. Ona znade dosta!

Vojislav.

Ipak, ona će vam vjerovati. Vi ćete joj reći sve, što ste sad meni govorili, jer ja se ipak ne bih usudio prvi započeti rieč, premda je Valerija plemenita...

Grofica.

Valerija — tko sad o njoj govori!

Vojislav.

Od nje ipak ovisi sve!

Grofica.

Od Valerije?

Vojislav.

Da, ta ona je, koju ljubim! Zar tog nepogodiste?

Grofica *(koja se je naglo digla, ide uzrujano po dvorani).*

Ha! Ona dakle, ona! I ja sam mislila, mogla sam se samo na čas nadati, da . . . Oh ovu ćeš mi prevaru skupo platiti!

Vojislav.

Što vam je, gospodjo grofice!

Grofica.

I vi još pitate?

Vojislav.

Vi ste se sasvim promienili!

Grofica.

Pravo velite! I vi ste se usudili ikad dići svoju misao do jedne grofice Paližne . . .

Vojislav.

Kako da to shvatim — ta malo prije rekoste sami . . .

Grofica.

Što sam ja znala! Oh i ja! baš ja sam se morala poniziti — pred vama! Sad ćete i sami shvatiti, da vam na ovom dvoru nema više mjesta. Idite, idite, što prije, to bolje. Ja znadem samo ljubiti i mrziti. Čuvajte se vi i ona, koja me je izigrala!

Vojislav.

Ah . . . sad vas shvaćam! O da vas niesam shvatio! To je dakle bio povod svoj vašoj dobroti i prijaznosti? Što da vam velim, da vas žalim ili prezirem?

Grofica.

Ah!

Vojislav.

O Bože moj, je li moguće, da se čovjek može tako užasno prevariti, kako sam se ja u vama, u ovoj kući! Za to dakle sva ljubav i dobročinstva vaša i vašeg gospodina sina, da postanem huljom i nitkovom! Sad znam, da sam bio na rubu ponora, dok pomišljah, da hodam pod paomama! Sad i sam vidim, da mi više ovdje obstanka nema. I ja idem, ali ne stoga, što me vi odavle tjerate, nego jer mi moja čast zabranjuje dulje ostati medju vama! Samo jedno vas još molim, mrzite i progonite me svojim gnjevom koliko vam drago, ali ne kaznite u tom gnjevu nevine. Grofica Valerija o ovoj mojoj ljubavi ništa ne zna, niti će ikad išto doznati, — nju štedite. Meni ne treba ni vaše štednje, ni vašega štovanja. Prvo ne tražim, drugo odbijam. Gospodjo grofice, ostajte mi s Bogom! *(pokloni se i ode).*

Grofica *(gledajući za njim).*

Ha! to poniženje!

Deseti prizor.

(GROFICA PALIŽNA. — VALERIJA.)

Valerija *(ulazeći).*

Za Boga, bako, što vam je? Vi ste tako uzrujani!

Grofica.

Ti si to dakle! Ti . . .

Valerija.

Vi gledate tako gnjevno!

Grofica.

Nesretnice! Na koljena!

Valerija.

Ali . . .

Grofica.

Na koljena! Ja znadem sve . . .

Valerija.

Ali što vam je?

Grofica.

Oh ti nedužno diete! Čemu to pretvaranje! Priznaj sve! Ti ljubiš Vojislava!

Valerija.

Tko vam je o tom govorio?

Grofica.

Odgovaraj!

Valerija.

Da, ja ga ljubim!

Grofica.

I on tebe! Je li? On mi je sve priznao!

Valerija *(sretna).*

Zbilja?

Grofica.

Kao da to davno ne znaš?

Valerija.

Kunem vam se!

Grofica.

Ne raduj se prerano! Ti ne ćeš nikad uživati svoje sreće!

Valerija.

Ali zašto?

Jedanaesti prizor.

(Prijašnje. — GROF WIPPERSTEIN.)

Grof Wipperstein.

Ah, grofice Valerijo, napokon vas nadjoh! Ovdje je posljednji nastavak mojega romana . . .

Grofica.

Ostavimo pisane romane, grofe, kad nas čekaju živi. Vi ste malo prije u mojeg sina zaprosili ruku moje unuke...

Grof Wipperstein.

Da, to jest . . . ja bih se cienio sretnim, kad . . .

Grofica.

Čemu suvišne fraze, grofe? Moja unuka upravo mi je priznala, da goji za vas ona čustva, što su prvi uvjet sretnomu braku.

Grof Wipperstein.

Zbilja?

Grofica.

I da je voljna postati vašom ženom!

Valerija.

Za Boga, — bako!

Grofica.

Grofe, ogrlite svoju zaručnicu.

Dvanaesti prizor.

(Prijašnji. — GROF PALIŽNA. — GROF PEPI. — GORSKA. — LILI. — DEDY. — CECILIJA. — LACI. — GEJZA i BARUN VRANSKI.)

Gorska.

Ples je upravo svršen . . . Ali što se je dogodilo?

Grofica *(pokazujući na Wippersteina i Valeriju).*

Moja gospodo, ovdje vam prikazujem dvoje sretnih zaručnika!

Gorska *(Lili i Dedy).*

Kada ćete vi do toga doći!

Valerija.

Ja ne mogu više! Ah Vojislave! *(padne onesvještena grofici u naručaj).*

Grofica *(triumfirajući Wippersteinu).*

Gledajte, grofe, kako ju je sreća porazila!

Grof Wipperstein *(približi se Valeriji).*

Barun *(koji je cieli prizor sa strane promatrao).*

Ubogo diete!

(Zastor se spušta.)

ČETVRTI ČIN.

Prvi prizor.

(LACI i GEJZA.)

(Iz susjedne se dvorane čuje plesna glazba.)

Gejza.

Ah, Laci! To je prekrasno!

Laci.

Divno, božanstveno!

Gejza.

Pomisli, mene ti svi drže barunom.

Laci.

Mene pače grofom! Bar me je jedan sluga tako nazvao.

Gejza.

Jesi li govorio s grofom Radkovićem?

Laci.

Dakako! Divan čovjek! Rekao mi je „ti“ i pozajmio umah u znak prijateljstva pedeset forinti.

Gejza.

I od mene. Krasan čovjek!

Laci.

Divan!

Gejza.

Ah, ipak je liepo biti aristokratom!

Laci.

Božanstveno!

Gejza *(baci se na naslanjač).*

Oh, ja sam tako umoran, odveć sam plesao!

Laci.

Bio je izbor gospodja!

Gejza.

Dakako!

Laci.

Jesi li vidio, kako uzke cipele ima grof Radković.

Gejza.

Takove moramo i mi naručiti.

Laci.

I tako visoke ovratnike!

Gejza.

Više . . . mnogo više!

Laci.

Govori više kroz nos. To je otmenije. Ja se kod kuće uviek vježbam *(primi se prstima za nos)* ovako!

Gejza.

Ja sam motrio, barun Vranski ima samo jedno puce na rukavici zakopčano . . .

Laci.

A grof Radković dva, — to je korektnije!

Gejza.

Molim, barun je bio u Parizu.

Laci.

Grof je grof!

Gejza.

Ja velim, da ovdje ima barun pravo!

Laci.

Ja to poričem!

Gejza.

Molim, kad ja nešto tvrdim, onda je to valjda istina!

Laci.

A kad ja nešto poričem, onda je to laž!

Gejza.

To je uvreda za mene!

Laci.

I za mene!

Gejza.

Opozovi!

Laci.

Neću!

Gejza.

Dobro, ja ću tražiti zadovoljštinu!

Laci.

Ja ću ti ju dati.

Gejza.

Ja velim *jedno* puce!

Laci.

Ja velim *dva*.

Gejza.

Mi ćemo se pobiti! Adieu!

Laci.

To je kavalirski! S Bogom!

(razidju se.)

Drugi prizor.

(GROF WIPPERSTEIN. — PINTEROVIĆ.)

Pinterović *(malo razigran dolazi iz blagovališta i viče za Wippersteinom, koji je pred njim izišao).*

Ej, starčiću, čekajte, kuda ste pobjegli?

Grof Wipperstein.

Dodjite ovamo i spavajte malko, to će vam biti dobro.

Pinterović.

Hvala, ja niesam pospan.

Grof Wipperstein.

Sjednite samo, san će već doći! Čitajte štogodj, čovjek tako najprije zadriema.

Pinterović.

Ja nemam ništa kod sebe osim svojih posjetnica, a te znadem na pamet!

Grof Wipperstein *(traži po džepovima).*

Evo vam ovdje posljednji nastavak mojega romana *(daje mu novine).*

Pinterović *(uzme novine i pregleda ih nehajno).*

Hvala, ali to je odveć dosadno! *(daje mu novine natrag.)*

Grof Wipperstein.

Vi ste, čini mi se, nešto odveć pili!

Pinterović.

Dakako, starčiću, ali ja sam morao. Kako bih se inače sa svojom ženom razgovarao? Ah ja joj moram pokazati, da i ja umijem zapoviedati, — da sam kapetan vatrogasaca! Čut ćete već, što ću njoj i grofu reći.

Grof Wipperstein.

Kojemu grofu?

Pinterović.

Grofu Paližni. Ali eto gotovo sam zaboravio, da i vi pripadate ovomu družtvu. Ta vi uzimate njegovu kćer.

Grof Wipperstein.

Da, ja sam tako sretan . . .

Pinterović.

Čuo sam o tom, a ja vam niesam još ni čestitao, *(stisne mu živo ruku)* živio, starčiću!

Grof Wipperstein.

Hvala vam, ali zašto me uviek zovete starčićem?

Pinterović.

Jer tako nekako izgledate, kao naš ćelavi župnik na ladanju.

Grof Wipperstein.

Ali . . .

Pinterović.

Dakako, on hoda nešto ravnije, to valjda čini ladanjski zrak!

Grof Wipperstein.

Zabranjujem vam u buduće takove dosjetke. Grofica Valerija mogla bi ih slučajno čuti, pak...

Pinterović.

Pak bi vas prestala ljubiti. Ta vi ste mladoženja. Ne bojte se, ja sam na vašoj strani. Oh, ja vas vrlo štujem, jer vi ste riedak značaj, pravi plemić.

Grof Wipperstein.

Oh molim . . .

Pinterović.

Naša mladež je posve drugčija, misli samo na sebe i na svoju korist. Mi starci imademo ipak još vatre u sebi. Ja shvaćam vašu žrtvu i cienim ju . . .

Grof Wipperstein.

Kako to mislite?

Pinterović.

Bože moj, vi ste bogati, pa vam nije ni potrebno, da više novaca stičete, stari ste i onako, a i sami ste. Valjda ste mislili: zašto ne bih svojim novcem i drugima pomogao, i odlučiste oženiti se ubogom djevojkom, misleći u njoj naći ženu, koja će vas njegovati pod stare dane i koja će vas ljubiti kao — oca!

*

Grof Wipperstein.

Što to govorite?

Pinterović.

A kako poznajem groficu Valeriju, ona će tu žrtvu cieniti tim više, što će tim i njezinu ocu biti pomoženo.

Grof Wipperstein.

Kako da to razumijem?

Pinterović.

To je tako jednostavno. Grof Pališna je ruiniran...

Grof Wipperstein.

To nije moguće. A ovaj grad?

Pinterović.

Nosi na svakom kamenu po jednu hipoteku.

Grof Wipperstein.

Ali grofovi papiri?

Pinterović.

Same mjenice, koje se ne mogu izplatiti.

Grof Wipperstein.

To nije istina!

Pinterović.

Ako ne vjerujete, dobro po vas. Ja to žalibože znadem iz izkustva, jer sam njegov glavni vjerovnik. Budući da je i meni njegov postupak dozlogrdio, ostavit ću što prije ovaj dvor, a tražbine ću utužiti. Ja sam o tome govorio s odvjetnikom Gljivarcem, i on mi se je sam ponudio, da će to urediti.

Grof Wipperstein.

Ali to je grozno! A što će biti sa mnom?

Pinterović.

Vi ste plemenit čovjek, vi ne ćete kao grofov zet dopustiti, da se njegovo ime uplete u razne tužbe, pak ćete liepo i njegove dugove platiti . . .

Grof Wipperstein.

Ali . . .

Pinterović.

Grof je tražio uviek bogata zeta . . .

Grof Wipperstein.

I ja se dadoh prevariti, ja htjedoh uzeti njegovu kćer!

Pinterović.

Vi ste tako sretni . . .

Grof Wipperstein.

Što sam ja znao!

Pinterović.

Ta vi ste ju ljubili!

Grof Wipperstein.

Prije, prije! Grof je tako vješto svoje rdjavo stanje prikrivao, da je sav sviet zavarao! Na posljedku i ja niesam svoj novac ukrao, pošteno sam ga baštinio od svojih roditelja. A sad da mi bude ciela porodica na vratu!

Pinterović.

Nemojte se tako uzrujavati, starčiću!

Grof Wipperstein.

Ah, vi to ne razumijete! Ako mi se konačno hoće ljubavi, mogu kupiti cieli balet, plesačice bar nemaju obitelji, a ne treba ih čovjek ni oženiti! Samo da mogu kako pristojno odstupiti, da mogu odavle.

Pinterović.

Ako izvolite, moja su vam kola na uslugu!

Grof Wipperstein.

Ali što ću sa svojom vjerenicom?

Pinterović.

To ne znam; ja imam sa svojom Cilikom dosta!

Grof Wipperstein.

Ja ovako ne mogu otići.

Pinterović.

Radite, kako vam je drago. Ja idem po svoju ženu. S Bogom, starčiću! *(ode.)*

Treći prizor.

(GROF WIPPERSTEIN. — FRITZ.)

Fritz *(donese na pladnju brzojavku i preda ju grofu).*

Upravo je stigla ova brzojavka za gospodina grofa.

Grof Wipperstein.

Dajte amo! *(otvori brzojavku i preleti ju).* Ah, moj stric je umro! Napokon! . . . Siromah! Eto, što sam tražio; sad mi ne može nitko zamjeriti, što ću otići. . . . Ja mogu još noćas otići! *(Fritzu)* U koliko sati dolazi noćni brzovlak do bližnje postaje?

Fritz.

U četiri sata u jutro, gospodine grofe.

Grof Wipperstein.

Ako se umah spremim, mogu još za vremena stići. Recite kočijašu, neka umah upregne.

Fritz.

On već spava, vaša milosti.

Grof Wipperstein.

Probudite ga. Treba da se samo još od grofa oprostim, jer idem na veoma dalek put . . . Ne, ja ću to radje pismeno učiniti, to je sigurnije, pa tako mogu i zaruke spomenuti. *(Fritzu)* Čekajte!

Fritz *(stane kod vratâ).*

Grof Wipperstein *(izvadi iz listnice papir, brzo napiše i preda Fritzu).*

Ovo predajte gospodinu grofu i recite mu, da veoma žalim, što se u hitnji ne mogoh osobno s njime oprostiti.

Fritz.

Na službu! *(ode, poklonivši se).*

Grof Wipperstein *(hoće takodjer otići, ali se na vratima sretne s barunom Vranskim).*

Četvrti prizor.

(GROF WIPPERSTEIN. — BARUN VRANSKI.)

Barun.

Šta je to, grofe, umjesto da kao sretan zaručnik primate čestitke, sami se zavukoste u ovaj salon!

Grof Wipperstein.

Nije meni do čestitaka, barune. Dogodila se je velika nesreća.

Barun.

Još jedna?

Grof Wipperstein.

Moj ljubljeni stric . . .

Barun.

Onaj filozof?

Grof Wipperstein.

On je — preminuo!

Barun.

Ah!

Grof Wipperstein.

Ne čitaste li tu žalostnu viest na mojem tužnom obrazu?

Barun.

Ne, ta vi nemate flora!

Grof Wipperstein.

Ja letim k njegovu odru. Oprostite. Vlak odlazi u četiri sata *(rukuje se s barunom i odlazi brzo).*

Peti prizor.

(BARUN VRANSKI. — GROF PEPI.)

Barun *(za grofom).*

Sretan put!

Grof Pepi *(ulazi turobno).*

Ah ti si to, Vladimire!

Barun.

No Pepi! Ti niesi oduševljen. Čini se, da niesi bio sretne ruke?

Grof Pepi.

Niesam! Moji gradjanski prijatelji posudiše mi svaki pedeset forinti, sve sam to izgubio u igri. Sad imam samo još više sto forinti duga.

Barun.

Tješi se!

Grof Pepi.

Dakako — vratiti ga ne ću i onako!

Šesti prizor.

(Prijašnji. — LACI. — GEJZA.)

Laci.

Ah, hvala Bogu, što sam te našao, dragi grofe, tražim te svuda.

Gejza

I ja!

Grof Pepi.

Čim vam mogu poslužiti, moji prijatelji?

Laci.

Pomisli, Gejza tvrdi, da je „chic“ zakopčati samo jedno puce na rukavici, jer je tako vidio kod baruna.

Gejza.

A Laci tvrdi, da je otmenije imati oba puceta zakopčana, jer si ti tako imao.

Laci.

Na to sam mu ja rekao, da je to valjda najnovija moda, što ju je barun iz Pariza donio, i da je to bolje!

Gejza.

A ja, da ti imaš prednost, jer si — grof!

Laci.

Na to me je on uvriedio!

Gejza.

I on mene!

Laci i Gejza *(zajedno).*

I mi se kanimo pobiti!

Laci.

S toga te ja molim, da mi budeš svjedokom.

Gejza.

Ne — ja!

Barun *(stupivši napried).*

Gospoda će oprostiti, ako se i ja umiešam u ovu prepirku.

Laci i Gejza.

O molim . .

Barun.

Dobro dakle. Onaj gospodin, koji tvrdi, da se na rukavici imadu *sva* puceta zakopčati, ima pravo.

Laci.

Ali vi ste sami imali samo jedno puce zakopčano!

Barun.

Naravno, jer mi je drugo manjkalo. Moja gospodo! Vi ćete i sami shvatiti, da bi bila grjehota, da dva mladića vaših sposobnosti i vrlina svoju vriednu krv proliju poradi jednoga puceta, koje je bilo slučajno zlo prišito!

Grof Pepi.

Zaista, barun ima pravo, i ja predlažem, da se odmah pomirite, pa da to proslavimo bocom sekta!

Laci.

Bravo!

Gejza.

Famozno!

Grof Pepi *(Laciu).*

Da zbilja, dragi Laci, nesreća u igri, možeš li mi posuditi traljavih deset forinti.

Laci.

Drage volje. *(tiho Gejzi)* Možeš li mi ti posuditi deset forinti?

Gejza *(isto tako).*

Žalim, ja sam već svoje zadnje dao grofu.

Laci *(daje grofu novaca).*

Grof Pepi *(uhvati obojicu izpod ruke).*

Tako, a sad ajdmo proslaviti vašu pomirbu, vi ste oba pravi gentlemeni *(odlaze u susjednu dvoranu).*

Barun *(gledajući za njima).*

Nada Hrvatske!

Sedmi prizor.

(BARUN VRANSKI. — VOJISLAV.)

Vojislav.

Gospodine barune!

Barun.

Ah, vi ste to, gospodine Vojislave, i kako vidim, još uviek u fraku. Tražite li možda gospodina grofa? Da, on vas vrlo cieni i ako vas ne će ova mala promjena, što se je upravo zbila, smetati — to . . .

Vojislav.

Gospodine barune, što mislite time reći?

Barun.

Da je dužnost mladosti vjerovati u ideale . . . Poslije svega, što se je ovdje zbilo, volio bih vas bio vidjeti u putničkom odielu. — Od vas, moj mladi prijatelju, ne očekivah toliko shvaćanja života!

Vojislav.

Moj frak vas je dakle smeo, gospodine barune? *(bolno se smiešeći).* Varate se. Dodjoh, da se oprostim. Zorom ostavljam ovaj dvor, za uviek, — a u njemu i svoju sreću!

Barun.

Je li to istina?

Vojislav.

Bih li bio vriedan imena poštenjaka, — što jedino još imam — da i časak dulje ostanem ovdje?

Barun.

Vojislave, vi ste čestit mladić, ne mogu vam reći, kako me vaše rieči razveseliše. Dajte, da stisnem vašu desnicu! *(poda mu ruku.)*

Vojislav.

Gospodine barune, to je ruka aristokrate...

Barun.

Primite ju, pruža vam ju čovjek istih načela *(rukuju se).* A snadje li vas ikad želja za domom, a vi pokucajte na moja vrata.

Vojislav.

Oh, gospodine barune, kako da vam zahvalim!

Barun.

Ostajte, kakvi jeste . . . Ali dolazi grofica Valerija, ostavljam vas na samu.

Vojislav.

Gospodine barune?

Barun.

Ne želite joj ništa reći prije svoga odlazka?

Vojislav.

Ali . . .

Barun.

Primirite se. Pogodio sam vašu tajnu i štujem ju! Ostajte mi s Bogom! Prijateljstvo uklanja se ljubavi. *(odlazeći sretne Valeriju)* Grofice! *(ode.)*

Osmi prizor.

(VALERIJA. — VOJISLAV.)

Valerija *(opazivši Vojislava).*

On!

Vojislav.

Oprostite, gospodjice, što vam još niesam čestitao. Dočuo sam upravo za vaše zaruke!

Valerija.

Vojislave!

Vojislav.

Ja vam želim svu onu sreću, što se je meni iznevjerila. Vrieme rastanku došlo je prije nego što sam se nadao! Ostajte s Bogom i sačuvajte mi prijateljsku uspomenu!

Valerija.

Vojislave, vi ste gnjevni na mene?

Vojislav.

Ja? Oh, gospodjice Valerijo, ja nemam prava, da budem na ikoga gnjevan, nego na svoju gorku sudbinu! A vi bijaste uviek tako dobri prema meni, da sam se već usudio pomišljati, da . . .

Valerija.

Šta?

Vojislav.

Oh ništa, gospodjice! Fantazije . . .

Valerija.

Ali zašto ostavljate taj dvor?

Vojislav.

Zašto? I vi još pitate? Mogu li još i časak dulje ostati ovdje u ovom kužnom zraku, u kojem sam gotovo utopio svoje srce, svoju dušu, svoje poštenje; gdje me progauja ljubav razbludne žene, izdajstvo neprijatelja mojega naroda.

Valerija.

Vojislave, vi govorite o mojem ocu!

Vojislav.

Težko meni, što vam je ocem! O da niesam nikad tog dana doživio. A uza sve to mori me još i tuga, što moram da ostavim vas, koja ste mi bili sveticom, u ovom družtvu pod vlašću čovjeka, kojega moram prezirati....

Valerija.

Varate se, Vojislave! Ni meni nema više života ovdje i ja ostavljam ovaj dvor za uviek . . .

Vojislav.

Što to velite?

Valerija.

Zar vi mislite, da sam manje ponosna od vas, da ne znam biti jednako postojana, kao što i vi? Zar tako zlo mislite o svojoj učenici?

Vojislav.

Valerijo!

Valerija.

Ne mogu dulje ostati ovdje, gdje hoće da mi satru svu sreću, da slome srce moje, kako slomiše i srce moje majke!

Vojislav.

Vi se dakle ne udajete za grofa Wippersteina?

Valerija.

I vi posumnjaste ... vi, Vojislave!

Vojislav.

Gospodjice!

Valerija.

Nikad ne ću svoje ruke pružiti čovjeku, kojega ne ljubim, kojega ne mogu štovati; — ja hoću, da izvršim opomenu, koju mi je dala majka moja na smrtnoj postelji — i radje ću umrieti, nego prevariti srce svoje!

Vojislav.

Ali što ste nakanili učiniti?

Valerija.

Pobjeći, otići odavle daleko ... daleko ... gdje me ne će proganjati njihova „ljubav" i „dobrota"!

Vojislav.

A kuda ste naumili otići?

Valerija.

U župni dvor čestitog svećenika, — nećaka vjerne moje služkinje Maruše, ondje ću i ja, kao vaša majka, potražiti utjehe i mira.

Vojislav.

Oh Valerijo! Ali što ćete početi osamljeni u svietu, ako se i ugnete progonu svojih rodjaka!

Valerija.

Ja ću raditi.

Vojislav.

Raditi, — vi? Oh vaše biele ruke nisu vikle mučnomu poslu, vaša plemenita duša naučna je snatriti o dalekim idealnim visinama, a rad traži trieznosti i postojanosti, — vi ćete biti nesretni.

Valerija.

Oh ne, — u radu je sreća! Ja to ćutim, ja to vidim. Ta ciela nam priroda daje najbolju nauku, da radom zaslužimo svoj život. Vi znadete, da su u našem susjedstvu veliki rudnici. Kad su se u veče radnici vraćali kući, prolažahu kraj našega perivoja. Često sam ih ondje slušala za dugih ljetnih večeri. Već iz daleka navieštaše mi vesela pjesma dolazak njihov. Oni pjevahu puni zadovoljstva i mirne savjesti . . oni su bili sretni. Nesreća nema pjesama!

Vojislav.

Oh da, ali ona ih ne pjeva! A ne misliste li kod toga i na to, da time stupate u novi sviet, da ostavljate svoje družtvo?

Valerija.

Svoje družtvo? Imadem li uzroka, da žalim za njim? Što mi je podalo dobra? Za rana ubilo mi je majku, jedinu, koja me je ljubila na svietu.

Vojislav.

Ne govorite tako!

Valerija.

I iztrglo me je iz svih onih sladkih sanja, što ih snivah u djetinjstvu svojem, ono mi je uništilo sve one ideale, štò ih je moja mlada duša snovala medju uzkim zidinama samostanskim. Htjelo mi je ugrabiti moje

srce — moja najsvetija čuvstva; a što mi je dalo za odmjenu? Naslov, otmeni porod, visoki položaj. Zar mi je sve to pribavilo možda prijateljâ? Oh ne; od rane mladosti, već medju družicama, budilo je to samo zavist, mržnju i laskanje! A ja hoću da budem slobodna, da budem svoja! Hoću da živim, kakvom me je dobri Bog stvorio s istim pravima, kao svaki drugi stvor njegov! Ne pojmite li, da je moja duša sapeta u ove verige, izmučena od težke tuge, željna da poleti iz svog uzkog kaveza na slobodu pod svod nebeski! Ah, Bože, ta ja ništa ne tražim od tebe, nego jedno srce, koje će me ljubiti, kako me je ljubila majka moja, jedno srce, koje će biti moje! Ta ja sam tako užasno sama na ovom dalekom svietu . . . (*stane zamišljeno.*)

Vojislav.

O Valerijo, vaše rieči daju mi snage, da vam povjerim čuvstva, koja sam uzalud sakrivao na dnu srca svoga. Valerijo, znajte, da vas ljubim, da vas obožavam! Ja vas ljubim od onoga časa, kad sam upoznao vašu andjeosku dušu, vaše plemenito srce, i gledah na vas kao na najveći ideal svojega života, za koji sam vazda spreman i umrieti. Pa ako se sada usudjujem čitati iz vaših očiju odgovor na moje pitanje, ne držite me s toga nečednim, drzovitim! Ta ja vas tako silno, tako neizmjerno ljubim. Ja sam bogat samo siromaštvom, ja vam ništa drugo ne mogu dati, nego sebe samoga, nego srce svoje, koje će kucati za vas do zadnjega časka svoga. Oh Valerijo! hoćeš li biti mojom, — mojom za uviek!?

Valerija.

Vojislave!

Vojislav (*privinuvši ju k sebi*).

Valerijo, moja Valerijo! Kojim riečima da ti hvalim, kojim činima da ti dokažem svoja čuvstva?

Valerija.

Oh, Vojislave, — ja ti vjerujem i presretna sam u toj vjeri!

Vojislav.

Ti govoriš kao andjeo! Pa ipak! Ne! ne! Srce ne smije da nadjača razum! Pomisli na jaz, koji nas dieli! Ti stojiš tako visoko, — a ja!

Valerija.

Vojislave!

Vojislav.

Ti si vična sjaju i bogatstvu, a ja ti mogu dati samo rad i brige!

Valerija.

Ja sam tvoja, — ja te ljubim!

Vojislav.

Tvoja je kolievka stajala u ovom oholom dvoru, a moja, — oh! Mene su prognali odavle, ja te mogu samo tajno odavle povesti.

Valerija.

Ja idem s tobom!

Vojislav.

Oh, Valerijo! Moja velika ljubav neka olakša tvoju veliku žrtvu!

Valerija.

Moja je ljubav veća od svake žrtve!

(Grofica se pojavlja otraga. Čim opazi Valeriju i Vojislava, dozove grofa, koji kasnije dolazi.)

Vojislav.

Neka bude, a nebesa da blagoslove naše sveto čuvstvo. Ja ću te sliediti u onaj sveti svećenički dom i pred žrtvenikom Božjim neka se naša srca spoje za uviek. Sjutra zorom ja ću doći po tebe.

9

Valerija.

Ja ću te čekati.

Vojislav.

Valerijo, ženo moja!

Deveti prizor.

(Prijašnji. — GROFICA PALIŽNA.)

Grofica.

Čemu čekati na zoru, kad mjesečina tako zamamno svietli ljubavnim zgodama!

Valerija.

Ah, ona! *(poleti prama Vojislavu.)* Vojislave, štiti me!

Grofica *(gurne ju od Vojislava).*

Natrag bestidnice, koja si tako duboko zagrezla, te bježiš od svojih roditelja, pa tražiš zaštite kod prostoga sluge, kojega ću evo ovom rukom kazniti za njegovu drzovitost! *(digne ruku prema Vojislavu, ali ju ovaj čvrsto uhvati i sustavi.)*

Vojislav.

Gospodjo grofice, hvalite Bogu, što ste žena!

Deseti prizor.

(Prijašnji. — GROF PALIŽNA. — BARUN VRANSKI. — GORSKA. — LILI. — DEDY. — PINTEROVIĆ. — CECILIJA. — LACI. — GEJZA. — GROF PEPI. — GLJIVARAC.)

Grof.

Taj nitkov osudjuje se vriedjati moju majku, — na polje!

Vojislav.

Gospodine grofe!

Grof *(Valeriji).*

S tobom govorit ću kasnije. Ti ćeš što prije poći za grofa, da se ova sramota izbriše za uviek!

Valerija.

Oče!

Grof.

Ni rieči više! *(jednomu slugi)* Dozovite grofa Wippersteina! *(Valeriji)* U svoju sobu!

Cecilija.

Za Boga, što se je dogodilo?

Gorska.

Kakav skandal!

Vojislav.

Da skandal! I ja ću vam reći, kakav je to skandal!

Grof.

Gospodine!

Vojislav.

Dozvolite, gospodine grofe! Čega da se bojite, kad sam ovdje u vašim rukama? Ja ću vam kazati istinu, jer ne znam, da li ćete ju tako skoro opet čuti! Da, ja sam pogriešio, što sam vjerovao u iskrenost i značaj ovih ljudi, jer sam u svojem neizkustvu mislio, da svatko, tko je po imenu plemenit, mora biti to i po srcu. Kao siromah dodjoh u ovaj oholi dvor, gdje me primiše dobro i ljubazno, dadoše mi kruha i hrane! Šta više, nadariše me svojim dobročinstvima, koja su bila tim gadnija, što su bila proračunana! Njima sam posvetio svoje sile i svoj rad, u nadi, da ga posvećujem miloj domovini svojoj. No jednoga dana prevlada strast u njima — zbaciše krinku, i ja ugledah njihovo pravo lice, pa se od tog pogleda zgrozih. I zato, što niesam htio postati lopovom tielom i dušom, što sam občuvao pred njima svoje poštenje, zato me usred noći tjeraju od sebe, zato me povriediše, i zato je nastao cieli taj skandal, kako je milostiva gospodja izvoljela kazati!

*

Grof.

To nije istina!

Vojislav.

Porecite, ako možete. Ali pred sudom pravednosti prestaju i vaši privilegiji! Poput dvorskog psa, što čuva vašu kuću, imao sam ja čuvati vašu dušu, imao sam se sliepo pokoriti vašoj volji, vašoj požudi! Ta ja sam plebejac, a vi ste velika gospoda! Da vam služim, dodjoh na sviet, a rodih se, da me vi prezirete. Istina, vi oblačite rukavice, kad primate našu žuljavu ruku, ali ih brzo opet svlačite, kad jedete kruh, što vam ga mi ovim žuljevima smiesismo! Mi smo dugo u vama poštivali predje vaše, kojima ste vi žalibože tako malo slični. Mi smo poštivali vaše prošle povlastice kao sveto groblje! Mi smo bili pripravni raditi i žrtvovati se za vas, a sve, što smo za to od vas tražili, bila je samo kap ljubavi na žrtvenik domovine. Ali vi nas odbiste s priezirom, vi ste voljeli biti tudje sluge nego svoji gospodari! Dobro, kad ne ćete uz nas, mi ćemo bez vas! Odsad nas ništa više ne veže uz vas, vi ste za nas više tudji od tudjinaca, a vaša imena su imena prošle priče. Dvie su se dobe ovdje susrele i jedna će se morati drugoj ugnuti. Treba da se borimo za budućnost! Neka vam bude vaš položaj i vaše ime, a nama naša glava i naše ruke. Gospodine grofe, sad smo obračunali! *(ode)*.

Grof.

Tu ćeš mi uvredu platiti. Zadržite ga!

Pinterović *(koji je cieli prizor živim zanimanjem pratio, stupi napried)*.

Pustite ga, on vam je samo istinu rekao. On mi je iz duše govorio!

Grof.

Gospodine!

Pinterović.

I ja bih vam to isto rekao bio, kad bih . . . mogao....

Cecilija.

Za Boga, što to govoriš!

Pinterović.

Pusti me, ženo, dosta sam šutio u saboru! Da, gospodine grofe, i nama su pale napokon mrene s očiju. Mi smo razabrali, što imamo od vas očekivati. Vi nas trpite uza sebe samo zato, jer nas trebate, ili bolje, jer trebate naših novaca.

Grof.

Vi ste ili ludi ili pijani!

Pinterović.

Dakako, inače vam ne bih istinu rekao. Ali ne samo ja, mi svi smo bili pijani i ludi, kad smo vama vjerovali. Mi niesmo svoj novac na ulici pobrali, mi smo ga mučno skupljali, krajcaru po krajcaru, pa ga ne sačuvasmo zato, da ga vi u jednoj noći potrošite i prokartate. Robovanje, hvala Bogu, prestalo je i u Hrvatskoj! Tko treba novaca, neka ih i zasluži!

Grof.

Ne usudjujte se tako govoriti ili . . .

Pinterović.

Vi ćete i mene protjerati odavle, je li? Čuješ li, Ciliko? Ne bojte se, gospodine grofe, mi ćemo dragovoljno otići. Mi idemo dolje u gostionu, ondje je i onako naše mjesto, a što potrošimo, to ćemo i pošteno platiti.

Cecilija.

Ali, Blažu!

Pinterović.

Što se tiče našeg računa, to će već gospodin Gljivarac kao moj odvjetnik urediti . . . .

Gljivarac *(izpričavajući se).*

Gospodine grofe, oprostite, ja vršim samo svoju dužnost . . .

Grof.

Ali . . .

Pinterović.

Vratite mi moj novac, a ja vam vraćam vaše prijateljstvo. Na vašoj je glavi grofovska kruna, na mojoj samo prosta narodna kapica, ali meni je draža od vaše krune, jer ju ja s ponosom nosim.

Gejza.

Ali, oncle!

Laci.

Papa!

Pinterović.

Ne zavijaj ovdje! Mi ćemo opet liepo na ladanje, ondje ćemo raditi i orati, kako nam to dolikuje, a velike gospode neka se igraju oni, koji mogu.

Cecilija.

Idi, kud hoćeš, ja ne idem s tobom!

Pinterović.

E pak dobro! A ti ostani ovdje, ali od mene se ne nadaj ni novčiću. Ja idem sam. Velike štete baš ne će biti za vas. Hrvatska treba muževa, a ne lutaka i kicoša!

Cecilija.

Ali, Blažu!

Pinterović.

Ne vidiš li ti, luda ženo, da ti se oni samo rugaju. Budi samo poštena seljanka, kakva je tvoja mati bila i bit ćeš dosta. A sad napried, pokupite svoje stvari, pak hajde. Mi nemamo ovdje ništa više da tražimo! *(uzme Ceciliju izpod ruke; Laci i Gejza sliede ga očajno.)* Gospodine grofe, laku noć! *(odlaze.)*

Jedanaesti prizor.

(Prijašnji bez Pinterovića, zatim FRITZ.)

Grof.

Ah, taj skandal! Gdje je grof Wipperstein?

Fritz.

Gospodin je grof upravo naglo odputovao.

Grof.

Kuda?

Fritz.

Ne znam. On mi je samo dao ovaj list za vašu milost *(predaje grofu list).*

Grof.

Dajte ovamo! *(čitajući)* „Nastala je katastrofa. Rodbinska ljubav zove me k odru ljubljena strica . . . . Tugom slomljen rešavam zaruke!“ — Ah taj nitkov!

Dvanaesti prizor.

(Prijašnji. — FEIGENBERG.)

Feigenberg *(ulazi tužna lica, u ruci drži otvorenu brzojavku.)*

Gospodine grofe, ovdje je brzojavka. Oni nas odbiše.

Grof.

To nije moguće!

Feigenberg *(pokazujući na brzojavku).*

Čitajte sami: „Naša stranka nije groblje, a da prima političke mrtvace“ *(podaje mu brzojavku).* Izvolite . . .

Grof *(čita brzojavku, zgnječi ju uzrujano u ruci i klone u naslanjač.)*

Sad je sve propalo!

Feigenberg.

Ja idem po svoj kovčeg!

(Zastor se spušta.)

PETI ČIN.

Prvi prizor.

(GROF PALIŽNA zatim FRITZ.)

Grof *(sjedi kod pisaćeg stola, na kojem stoje dva svjetionika sa sviećama. Po stolu su razbacani razni papiri, što ih grof uzrujano pregledava, pa na nekima pripisuje nekoliko rieči, a druge baca u koš kraj stola. Ura na kaminu odbija sate. Grof digne glavu i uzdahne. Stanka, zatim kucanje na vanjskim vratima. Grof digne preplašeno glavu).*

Tko je?

(Fritzov glas iz vana).

Ja sam, gospodine grofe!

Grof *(ide k vratima, pa ih otvori).*

Što se je dogodilo?

Fritz.

Neka mi vaša presvietlost oprosti, što se usudjujem smetati tako kasno u noći, ali moja duboka odanost . . .

Grof.

Dobro, dobro!

Fritz.

Ta bit će skoro već dvadeset godina, što sam u ovoj kući, još za blagopokojnog gospodina grofa, oh on je bio vrlo strog . . .

Grof.

Dalje! Govorite, šta je?

Fritz.

Uviek sam vjerno služio vašoj milosti. A i onda, kad smo imali onaj odnošaj s onom gradjanskom djevojkom. Ja sam ju u noći odpremio iz dvora.

Grof.

Ni rieči o tom! Što želite reći?

Fritz.

Smijem li govoriti iskreno?

Grof.

Kao obično! Čemu pitate?

Fritz.

Onda neka mi dopusti vaša presvietlost primietiti, da sam se čudio, što je gospodin grof povjerenjem odlikovao gospodina Vojislava. Već od prvoga časa bio mi je taj gospodin mrzak; ta ljudi njegova kova ištu od nas služinčadi isto, što i gospoda, premda su samo bolje odjeveni lakaji. I doista, ja se niesam u njem prevario. Malo prije zatekoh ga na hodniku, što vodi u sobu milostive grofice.

Grof.

To nije moguće!

Fritz.

Upravo sam htio da ugasim luči na hodniku, budući da je većina gospode legla na počinak. Najednom opazih pred sobom tamnu sjenu, koja se oprezno približavala vratima hodnika. Ja se požurih i htjedoh, da ju zadržim. U taj se par pojava okrene i ja prepoznah gospodina Vojislava. Htjedoh ga zaustaviti, ali u isti čas uhvati me za vrat. Stajali smo baš blizu balkona, što stoji nad strmom pećinom. Bilo mi je nekako tjeskobno oko srca. — Ni da si pisnuo ili ćeš stradati, — zavikne on, — čuvaj se očajnika! — Oči su mu se tako kriesile, a držao me je tako čvrsto, da se niesam mogao ni maknuti. —

Učinio si dosta zla u službi svojih gospodara, — nastavi on — pa možeš jednom učiniti i koje dobro djelo. — Na to mi predade ovaj list, da ga uručim umah milostivoj grofici, a on da ju mora još jednom vidjeti. Kad bude sve mirno, neka ugasim u ovoj sobi svieću, on će doći ovamo!

Grof.

Oh taj nitkov!

Fritz.

Kad sam već preplašen htio da brzo umaknem, baci za mnom malu kesicu novaca, doviknuvši mi: — Evo ti tvoje plaće, stari Pandare, da šutiš, jer mi ćemo se još vidjeti. Zatim brzo izčeznu. Otvorim kesicu i nadjoh u njoj dva dukata! Bog zna, gdje ih je ukrao. Ovdje su. *(pokaže ih grofu.)*

Grof.

A pismo?

Fritz.

Ovdje *(daje ga grofu.)*

Grof.

Dobro ste uradili, hvala vam. Dukate možete zadržati. Gdje je grofica Valerija?

Fritz.

Milostiva grofica je u svojoj sobi, bar sam vidio svjetlo gore.

Grof.

Dozovite ju odmah ovamo, ako ne bi htjela doći, dovedite ju sami.

Fritz.

Gospodin se grof odveć uzrujava!

Grof.

Idite! Idite!

Fritz *(stane kod vrata).*

Gotovo zaboravih javiti, da gospodin barun Vranski želi s vašom milosti govoriti.

Grof.

U ovo doba noći? Što želi?

Fritz.

Gospodin barun kani jutros otići, pa je već naredio, da se kola upregnu. Budući da je vidio u sobama vaše milosti svjetlo, htio se je preporučiti.

Grof.

Dobro, umolite ga, neka udje!

Fritz *(odlazi, pa se za čas vraća).*

Grof. *(hoda uzrujano po dvorani, zatim na brzu ruku poravna papire na stolu i turi ih u ladicu pisaćeg stola.)*

Fritz *(na vratima).*

Presvietli gospodin barun Vranski! *(uvede baruna i ode.)*

Drugi prizor.

(GROF PALIŽNA. — BARUN VRANSKI.)

Barun *(u putničkom odielu, kao na početku drame).*

Grof.

Vi odlazite, barune?

Barun.

Da, zorom, i stoga dodjoh, da se s vama oprostim.

Grof.

Vaš je odlazak u istinu brz. Nadao sam se, da će moja kuća imati veću privlačivu silu za vas, šta više, nadao sam se, da je za dugo ne ćete ostaviti.

Barun.

Gospodine grofe, neotežčavajte mi moju i onako težku

situaciju. Iza svega onoga, što se je ove noći zbilo, vi ćete pojmiti, da je najbolje da odem.

Grof.

Sa žalošću se dielim od vas, barune! Proti svojoj volji oteh vam nekad najmilije na svietu . . .

Barun.

Ne vi — nego sudbina!

Grof.

Nadah se, da ću vam se moći sada odužiti, da će Vjeru nadomjestiti Valerija!

Barun.

Oh, ne govorite o tom grofe! Valerija ljubi drugoga . . .

Grof.

Ta je ljubav ludost. To nije zapreka braku.

Barun.

Za me svakako! Žena, koju ću ja uvesti u svoj dom, imade samo u njemu tražiti sreću svoju! Valerija ljubi Vojislava!

Grof *(gnjevno)*.

Ne govorite o tom.

Barun.

Baš o tom da govorim, dodjoh ovamo. Ona toga mladića ljubi — a takovi karakteri, kakva je ona, ljube samo jednom u životu, ali vječno! Sva njezina sreća, ako ne i život njezin, ovisi od toga!

Grof.

Ni rieči o tom!

Barun.

Vojislav je mlad, pun talenta. On će liepo napredo-

vati. On je tipičan za novi naraštaj, što no kao danica razsvjetljuje noć, u kojoj se nalazimo. Što mu spočitavate? Da ima karaktera? Ta to je najveći ures njegov! Da je ubog? Ja ću ga učiniti bogatim! Da je gradjanskog porietla? Zar je to sramota? Nije li kruna lovora svježija od zlatne?

Grof.

Doista vam se čudim, barune, jedna grofica Paližna i jedan . . .

Barun.

O ne svršite, grofe! Poštujte gradjanske vrline, vi u njima poštujete budućnost!

Grof *(hladno).*

Ja mislim, da je ta stvar medju nama jur izravnana!

Barun.

Onda mi ne preostaje ništa drugo, nego da se tužnim srcem oprostim s vama. Možda će nas vrieme, koje nas sada tako okrutno razstavlja, opet jednom u drugim prilikama promienjene sastaviti; dotle ostajte s Bogom i ne zaboravite, da ćete u mene naći vazda odana prijatelja vama i vašoj obitelji. . .

Grof.

Barune, žao mi je, što odilazite, . . . mi se razstajemo kao protivnici!

Barun.

Ta je rieč oštra! Niesmo se mogli razumjeti. To je sve! Naša su mnienja različita, koje je od njih pravo, odlučit će budućnost. Ja ću biti iskren, grofe! U tudjini stvorih si idealnu sliku o svojoj domovini, o prilikama, što ću ih ovdje naći! Prevarih se. Očekivao sam proljeće, a nadjoh jesen. Težka me razočaranja dočekaše, ali i velike dužnosti. Idem, da ih izvršim! Groblje je naša domovina,

groblje živih! Koliko ih umire za svoj narod, da uzmognu živjeti za sebe! Više je no jedan Juda medju njima, više no jedan Kajn! Pa ipak! Pogledajte ovu zemlju! Kako je uzvišena, kako je krasna! Bog joj je ko jamstvo sretne budućnosti dao svega i samo jedno nam treba, da budemo gospodari svoji, samo nam treba *značajeva.* Njih stvoriti, prva nam je dužnost. Po njima živu i umiru narodi. Ne radjaju se oni u sjajnim palačama na visini družtva, to visoko voće prije sagnjije, jer je odveć izloženo suncu. U čistoj naravi njihova je domovina, u nizkim kućaricama njihova je kolievka. Ondje nam ih treba potražiti i zalievati svom ljubavlju našom, da nam prije reda ne povenu, jer odanle će našemu narodu, ako Bog da, sinuti novo sunce! Naša je sudbina u našim rukama. O da to napokon spoznamo svi! Onda će i nama osvanuti uzkrs!

Grof.

A što ste vi nakanili učiniti?

Barun.

Idem, da vršim svoju dužnost i da prema svojim silama radim za narod. Ove sam se noći ovdje uvjerio jasnije no ikada, da je skrajnje vrieme za rad! *(pokloni se grofu).* Gospodine grofe, ostajte mi s Bogom!

Grof *(pruži barunu ruku).*

Do vidjenja, barune!

Barun *(ode, pokloniv se mučke).*

Grof *(gledajući za njim).*

Šteta!... Šteta! *(dolazi lagano napried).* On se je izrodio! *(ide do stola i reda opet papire).*

Treći prizor.

(GROF PALIŽNA. — FRITZ, zatim VALERIJA.)

Grof *(uzdahnuv).*

Ah, još uviek manjka ista svota, a sjutra ta zlosretna mjenica!

Fritz *(unidje nakon kratke stanke).*

Milostiva grofica.

Grof.

Dobro, neka udje!

Fritz *(pristupi k vratima, pusti Valeriju unići i ostaje kod vrata).*

Valerija *(ulazi blieda, u bielom odielu i razpuštene kose).*

Grof *(Fritzu).*

Ostavite nas na samu!

Fritz *(ode).*

Grof *(pristupi k Valeriji).*

Dadoh te zvati, jer ti imadem izručiti ovaj list, koji je upravo za tebe predan.

Valerija.

Oče!

Grof *(daje joj list).*

Čitaj ga!

Valerija *(uzme dršćući list u ruke).*

Ja ne mogu.

Grof *(uhvati ju za ruku oštro).*

Čitaj!

Valerija *(otvori list i čita u početku slabim glasom, kasnije krepčije).*

Ah od njega! *(čita)* Valerijo, že . . .

Grof.

Dalje!

Valerija.

Valerijo, ženo moja . . .

Grof.

Zar je već tako daleko došlo?

Valerija.

„Nesmiljena sudbina tjera me od tebe. Moram te još jednom vidjeti, da ti predam vjeritbeni prsten. Očekuj me, čim se luči ugase“ . . .

Grof.

Doista divno, prekrasno! Oh da to niesam na svoje uši čuo, nikad ne bih vjerovao, da je to moguće. Mislio bi, da će prije sunce s neba pasti, nego da će grofica Paližna pokloniti svoje srce takvoj protuhi.

Valerija.

Oče, vi govorite o mojem zaručniku!

Grof.

Ha, ha, ha! Doista divnog li para! Tvoj zaručnik dakle? I ti si mislila, da ću ikada na to pristati. Na vješalima neka slavi svoj pir, ali u mojem dvoru — nikada!

Valerija.

Oče!

Grof.

To je dakle tvoja zahvalnost, tvoje štovanje naprama ocu tvome! Dakako, ni grof Wipperstein, ni barun Vranski niesu bili dostojni tvoje biele ruke, ti si ju štedila za tata . . .

Valerija.

Ne govorite tako, ili . . .

Grof.

Prietnje? Ti se još usudjuješ meni groziti! Da, u noći potajno pobjeći, i to sa slugom! Oh gdje ti je ponos tvoj? Gdje ti je djevičanski stid? Ta naravno, kad bude sramota javna, morat će ludi, prevareni otac reći svoj „amen“, jer opirao se koliko mu drago, svoju sramotu ne će više moći izbrisati. Brzo pokupimo sve dragocjenosti, što ih ima, pa onda put pod noge! Bravo, bravo! Izvrstno smišljeno, zbilja izvrstno! Kao u starim romanima, gdje se još uzvisuje razbojničtvo kao krepost! Naravno, to je poetično, to je romantično, to je uzvišeno! Mi siromasi duhom to niesmo nikad pojmili, mi smo odveć nizki za tu plemenštinu! Je li? Oh jabuka ne pada daleko od stabla! I tvoja majka bila je uviek nesretna uz mene, ja ju niesam nikad shvaćao, ja niesam nikad mogao pojmiti njezin visoki polet, ali zato ga sada shvaćam, ti si ga baštinila od nje i doista ti si njezina vriedna kći!

Valerija.

Ne vriedjajte moje majke! Oh nemojte misliti, da mi nije poznat njezin život. U knjižnici uz razne bezvriedne papire naidjoh na njezin dnevnik i čitah ga, kako samo ljubeća kći može da čita ostavštinu ljubljene majke. O da sam ju tek sada podpuno shvatila. Ah, oče, zar ste zbilja toliko gnjevom zaslieplјeni, da ne shvaćate, da ste ju vi, samo vi — svojim životom i svojim vladanjem tako rano spravili u grob? Zar vam žarke suze njezine ne mogoše raztopiti ledeni oklop, kojim se je vaše srce opasalo; zar vas pomisao, da ćete se jednom opet tamo u dalekim visinama uočiti s njome, ne može umekšati; zar vam vaša savjest ne veli, da činite krivo i da ćete jednom dvostruko odgovarati pred onim velikim sudcem, dvostruko za život svoje žene i za život svoje kćeri! . . .

Grof.

Tu ne treba sentimentalnosti!

Valerija.

Ta uviek sam bila samo na putu vama i baci, pa zašto mi ne date odavle? Oduzmite mi i sav taj lažni sjaj, što me obkoljuje, oduzmite mi naslov, moj položaj, sve, sve, i pustite da kao prosta gradjanka nove države sliedim ljubljenog muža.

Grof.

Doista dobro zamišljeno! Prije ćeš u grob nego s njime!

Valerija.

Prije u grob! U grobu je mir, a nad zviezdama se opet susreću duše. Oh pustite me u grob, pustite me k majci mojoj!

Grof.

Ni jedno, ni drugo! Tvoja sudbina već je odlučena! Ti ćeš u samostan!

Valerija.

U samostan?!

Grof.

Sjutra će te u jutro odvesti tvoja baka onamo, — spremi se na put.

Valerija.

Moja baka? Ne, ne, samo ne ona!

Grof.

Ondje ćeš ostati, dok se ne kaniš svih tih ludorija i ne podješ za muža, kojeg ću ti ja odabrati — ili za uviek!

Valerija.

U samostan ... dobro, ići ću, kad vi to želite, ta bez njega mi je cieli sviet samostan ... ali samo ne s bakom, *(klekne)* na koljenima vas molim, samo ne s njom!

Grof.

Oh razumijem te, golubice moja, ali ti gučeš uzalud! Naravno sladja bi ti bila pratnja dragoga tvojeg seladona, ali okrutni se otac tomu protivi, taj stari tvrdoglavac, je li, a roditelje treba slušati! Nije li to rekla i tvoja dobra majka? Ne boj se, on ne će badava doći. Mjesto tebe dočekat ću ga ja ovdje, a mene za cielo ne će htjeti sobom povesti, to ti jamčim!

Valerija *(očajno).*

Oče!

Grof.

Tiho . . . ja čujem korake . . . to je on . . . *(uhvati ju za oba ramena)* U onu sobu!

Valerija.

Nikad! *(iztrgne mu se i pobjegne na kraj pozornice.)*

Grof.

Ti moraš! *(ide za njom.)*

Valerija.

Oče, zašto me ne ubijete . . . tad je svemu kraj.

Grof.

Kao tvoju majku, je li? Ne ti moraš živjeti, pomisli na moju savjest, na višnjega sudca!

Valerija *(zastire si lice rukama).*

Grozno . . . grozno!

Grof *(odvuče ju silom na desna vrata).*

U onu sobu!

Valerija *(opirući se).*

Oče, oče, oprostilo vam nebo, što mi učiniste, ja ne mogu!

Grof *(koji ju je medjutim doveo do vrata).*

Ja ne tražim tvoga oproštenja nego tvoju pokornost!

*

Idi! *(odvuče ju silom u sobu i zaključa za njom brzo vrata. Ide zatim brzo do prozora i otvori zastor. Kroz prozor probija svjetlo mjesečine, što razsvjetljuje jasno cielu dvoranu, pa lagano pod konac sliedećega prizora izčezava pred jutarnjom zorom. Grof ide zatim brzo do pisaćeg stola i izvadi iz njega samokres, nabije dvie cievi, zatim ugasi svieće, pa se zakloni za lieva vrata. Dulja stanka. Ura odbije četiri sata.)*

Četvrti prizor.

(GROF PALIŽNA. — VOJISLAV.)

Vojislav *(kabanicom ogrnut ulazi oprezno unutra, ide lagano prema lievim vratima i pokuca).*

Grof *(otvori brzo vrata, digne samokres i naperi ga na Vojislava.)*

Vojislav *(umakne par koraka).*

Ah!

Grof.

Stoj!

Vojislav *(nepomično stojeći).*

Odapnite!

Grof *(odloži samokres).*

Ne ću! Meni je tvoje poniženje milije od tvoje smrti!

Vojislav.

Moje poniženje? Ja se niesam ponizio, kad sam tražio ono, što je po Bogu i po pravu moje!

Grof.

Drzniče!

Vojislav.

Valerija me ljubi. Moje je pravo veće od vašega, jer da ste joj vi ocem, igra je tek naravi, ali naša ljubav volja je nebesa!

Grof.

Koja će se u paklu izpuniti. Zar se ti samo usuđuješ i podići svoje želje do grofice Paližne!

Vojislav.

Ja ne ljubim grofice, nego ženu!

Grof.

Da se prepirem s tobom! Jednom sam te već poput pseta otjerao iz kuće svoje, i ti si se usudio silom vratiti u nju, da počiniš razbojničtvo! Ti si u mojoj ruci, treba mi samo sluge dozvati, i ti... Ali ne, tvoje poniženje najljepša je osveta za me! Meni godi vidjeti te ovdje pred mojim nogama zgažena, tebe, ti oholi seljače, koji si ponosno odbio milost svojega gospodara i digao svoj pogled više od sunca, ti, koji si se ma' samo i čas usudio ponositi ljubavlju grofice Paližne, misleći u bezkrajnjoj svojoj taštini, da će ona ikad postati ženom protuhe, koji je bez doma i kućišta!

Vojislav *(plane).*

Gospodine grofe! *(iza stanke, u kojoj se jedva svladava, bolno)* Ime dakle odlučuje, uviek ime! Oh da je moj otac bio pošten, moje bi ime bilo danas možda sjajnije od vašega!

Grof.

Ha, dakle kopilan!

Vojislav.

Kopilan! Oh ne izgovarajte te rieči priezirom nego sa sućuti, ako je vaše srce još za nju podobno! Zar je nejako diete krivo za beznačajnost onoga, koji bi mu po Bogu i pravu imao biti najveći dobrotvor na ovom svietu, zar je njegova nesreća njegova krivnja? Oceve kaznite priezirom a ne djecu! Ali da, ta vi ste sve to novcem naplatili, je li? Kao da imade toliko zlata na

svietu, da bi se njime moglo presušiti ono more suza i boli, koje prolievamo za izgubljenom čistoćom! O da ga poznajem!

Grof.

Dosta, moj gospodine! Ja puštam, da nekažnjeni otidjete! Ja ću biti plemenitiji od vas!

Vojislav.

Ako bi itko ovdje imao kazniti, bio bih ja taj!

Grof.

Ah!

Vojislav.

Primirite se, gospodine grofe, ja odilazim dragovoljno s ovoga oholog dvora, koji je sad grobnicom svih mojih nada. Svoju sreću pokapam u jednu raku sa svojom ljubavi. Danas se htjedoh zadnji put oprostiti s Valerijom za uviek. Idem, da u borbi i vršenju svetih dužnosti svojih nadjem zaboravi — ako je igdje ima — za težke boli, što su mi dosudjene! Jedno tek mi obećajte, i ja vam se kunem, da Valerija nikad, *nikad* više ne će o meni čuti . . .

Grof.

Govorite!

Vojislav.

Kad je moja pokojna majka umirala, dala mi je prsten od onoga, koji . . . *(savladan gnjevom zastane časak, zatim drhtavim glasom).* Taj prsten bilo je jedino blago moje, što sam ga ja prosjak imao. S njegovom pomoću htjedoh jednom steći svoje pravo, ali ono je, čini se, za uviek izčezlo sa zemlje. Meni ga više ne treba! Zadajte mi svoju plemićku rieč, da ćete taj prsten dati Valeriji, i ja ću otići, da se nikad više ne vratim. Recite joj, da je to uspomena umirućega!

Grof *(iza male stanke).*

Ja vam obećajem, dajte ga ovamo!

Vojislav *(izvadi s medaljona, što ga nosi na prsima izpod kaputa prsten i pruži ga dršćući grofu).*

A sad s Bogom, — pozdravite Valeriju! *(Ide lagano prema izlazu. Zora sviće.)*

Grof *(promatra prsten i važe ga u ruci).*

Taj je prsten suho zlato — to je velikaški dar ... kako dolazi on do njega? Da ga dam Valeriji! *(ide do prozora, da prsten bolje razgleda.)* Zlato, suho zlato — a sjutra ona mjenica! *(motri prsten sasma s bliza)* Ha! Šta je to! Ne, ne, to nije moguće... Taj nadpis ... „Perpetua fides — Vječita vjernost“. Ah ... to je njezin prsten. Marija! *(vikne očajno.)* Ne, ne, ja se ne varam! On je, on je ..... moj sin! *(klone do prozora.)*

Vojislav *(koji je grofa pozorno promatrao, nasrne na ove rieči gnjevan i bez sviesti na nj).*

Ha, ti si to! Ti!

Grof *(otimljući se slabim glasom).*

Za Boga, sine moj, ti ćeš me ubiti!

Vojislav.

Ko što si ti ubio majku moju, ti sudiš pravedno!

Grof.

Pusti me ... sjeti se nje, koja me je tako ljubila!

Vojislav.

I ti se još usudjuješ spomenuti njezino ime, ti

Grof.

Misli na Boga!

Vojislav.

Jesi li se i ti onda sjetio njega?!

Grof.

Dat ću ti sve, što želiš . . . sve, samo mi pokloni život!

Vojislav.

Kukavico! Da si i Krezo, kako da me naplatiš? *(pusti ga.)* Ah, idi, idi! Ne ću da budem gori od zvieri . . . idi . . . ne ću da zbog tebe budem ocoubojicom, da ti žrtvujem i svoje pošteno ime, koje doista niesam od tebe baštinio. . . Idi i živi. . . Mojoj osveti umaći ne ćeš!

Grof *(koji se je napokon oslobodio Vojislava, poleti biesno do stola, prihvati samokres i naperi ga na Vojislava).*

Ha, ta sramota, to ćeš mi skupo platiti!

Vojislav *(čim to vidi, nasrne na grofa, iztrgne mu samokres iz drhtavih ruku i baci mu ga pred noge).*

Nesretniče! Zar ne vidiš, da mi moja srčba i mladost daju dvostruku snagu nad tobom, kukavni starče, i da te kao crva mogu nogom zgaziti! Na koljena! *(baci ga na tle.)*

Grof.

Milost . . . milost!

Vojislav.

Zar je pakao sve svoje grozote sabrao u jednom biću, da mi bude djavolom i — ocem! Ah, zar to može nebo gledati i ne survati se na zemlju? Što sam ti skrivio, reci, grozni stvore, da si cieli moj život pretvorio u kupu otrova. Zar svako zlo ovoga svieta mora da dolazi od tebe! — — oca mog!

Grof.

Sine — sine moj!

Vojislav.

Ustaj, — da ti ne gledam u lice! . . . . . . Mi ćemo obračunati! Ti si sada u mojoj vlasti i da ti hoću pravedno suditi, moja bi osveta bila grozna. Sad se više ne trebam stiditi svojega kopilanstva, jer moj je otac otmen gospodin, velikaš! Što misliš, ne bi li se sviet zadivio, kad bi se najednom pojavio prezreni i siromašni Vojislav, ta protuha, koju si ti poput pseta prognao iz tvog dvora, pa ovomu svietu saobćio, da je tvoj sin, i da si ti zaveo i ubio njegovu majku?

Grof.

Za ime Božje!

Vojislav.

Ne zazivlji Boga, njegovu imenu nema ovdje mjesta. A što bi tebi preostalo, nego priznati istinu? Da sam krvi žedan, mogao bih te sada izsisati kao skorpion i tvojom krvi oprati svoju sramotu, ta ti bi bio samo igračka u mojoj ruci! A tvoje družtvo, u kojem si tako visoko stajao? Oh ovdje bi i njegov cinizam prestao, jer tko ne bi tebe prezirao, morao bi prezirati samoga sebe!

Grof.

Ah grozno — moj Julio! Dat ću ti sve, što hoćeš, samo šuti!

Vojislav.

Da ja ću šutjeti! Što se je ove noći zbilo, nitko ne će saznati! Šutjet ću, ali ne poradi tebe, nego zbog uspomene majke moje, poradi one, koja mi je sad sestrom! Samo jedan čovjek mora da sazna čitavu istinu, a to je Vranski. On ljubi Valeriju, neka bar ove dvie plemenite duše postanu po mojoj nesreći sretne. To mi obećaj!

Grof *(iznemoglim glasom)*.

Ja ti obećajem sve . . . sve . . .

Vojislav.

A sad, oče, s Bogom! Mi smo svršili *(hoće da ode).*

Grof *(gledajući za njim).*

Ti odlaziš?

Vojislav *(stane).*

Da!

Grof.

Kuda?

Vojislav.

Kud me dužnost zove!

Grof *(drhtavim glasom).*

I ne vraćaš se više?

Vojislav.

Nikad!

Grof.

A tvoja — osveta?

Vojislav.

Živi!

(Zastor se spušta.)

